

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА
Кафедра етики, естетики та культурології

Кваліфікаційна робота за спеціальністю 034 культурологія
на здобуття освітнього ступеня бакалавра культурології
Культурне значення садово-паркового мистецтва

Студент-виконавець :

Кузенко Марина Костянтинівна
IV курс
спеціальність 034 «культурологія»
ОПП «Культурологія»

Науковий керівник :

Кандидат філософських
наук, доцент
Олена ШИНКАРЕНКО

Допущено до захисту:

Зав. кафедри _____

Київ-2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ГЕНЕЗИС ТА ІСТОРИЧНІ ФОРМИ САДОВО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА	5
1.1. Садово-паркове мистецтво у світлі співставлення культури та природи.....	5
1.2. Ранні форми садово-паркового мистецтва: досвід перших цивілізацій, античності та середньовіччя.....	7
1.3. Своєрідність розвитку садово-паркового мистецтва країн Заходу і Сходу.....	10
1.4. Розвиток садово-паркового мистецтва Японії.....	14
РОЗДІЛ 2. ЕСТЕТИЧНІ ТА СИМВОЛІЧНІ АСПЕКТИ САДОВО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА (НА ПРИКЛАДІ ЯПОНІЇ)	24
2.1. Естетика природи та архітектури у садово-парковому мистецтві.....	24
2.2. Композиція садів.....	29
2.3. Символіка рослин та об'єктів у садових композиціях японського саду.....	32
2.4. Функції садово-паркової культури.....	35
РОЗДІЛ 3. РОЛЬ САДОВО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА У ФОРМУВАННІ ІДЕНТИЧНОСТІ (ФЕНОМЕН ЯПОНСЬКИХ САДІВ)	42
3.1. Садово-паркове мистецтво як вираз культурних цінностей.....	44
3.2. Культурний феномен японських садів.....	34
3.3. Садово-паркові комплекси як символи національної та регіональної ідентичності.....	48
3.4. Вплив садово-паркового мистецтва на формування культурної пам'яті.....	52
РОЗДІЛ 4. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У САДОВО-ПАРКОВОМУ МИСТЕЦТВІ	55
4.1. Експерименти з формою та матеріалами.....	55
4.2. Садовий дизайн у контексті екологічних проблем.....	61
ВИСНОВКИ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69

ВСТУП

Актуальність роботи полягає в потребі системного мистецтвознавчого, філософського та, в тому числі, культурологічного вивчення садово-паркового мистецтва, що не втрачає протягом останнього століття наукової доцільності, адже сади та парки відображають культурну спадщину суспільства, вони є важливими історичними об'єктами, що відображають естетичні та культурні цінності різних епох.

Вивчення культурного значення садово-паркового мистецтва сприяє розвитку естетичного смаку та культурної освіченості у суспільстві.

Сучасний ландшафтний дизайн використовує сади та парки як форму вираження індивідуальності та стилю, сприяючи розвитку сучасної культурної архітектури.

Крім того, культивування доквілля, яке включає в себе збереження та відновлення природних ландшафтів, відіграє важливу роль у підтриманні балансу між природними процесами та антропогенним тиском. Це сприяє збереженню біорізноманіття, підтримці екологічної рівноваги, збереженню культурної спадщини та зменшенню антропогенного навантаження.

Метою роботи є розкриття важливості садів та парків як символів культурної спадщини та естетичних цінностей суспільства; на прикладі японських садів вивчення та висвітлення культурного, історичного, архітектурного та соціокультурного значення садово-паркового мистецтва для сучасного суспільства.

Відповідно до мети дослідження були поставлені такі **завдання**:

- дослідити історію розвитку та значення садово-паркового мистецтва;
- проаналізувати історичні, філософські та релігійні аспекти, пов'язані з садами і парками;
- виявити роль садово-паркових комплексів у актуалізації культурних традицій, святкувань та ритуалів;

- розглянути на прикладі садів Японії основні естетичні принципи, техніки та матеріали, які використовуються в японських садах та парках, а також проаналізувати вплив цієї мистецької традиції на японську культуру та суспільство;
- дослідити ключові тенденції у розвитку сучасного садово-паркового мистецтва та виявити роль екологічних практик у збереженні та відновленні природних ландшафтів.

Об'єктом дослідження є саме садово-паркове мистецтво як культурний феномен.

Предметом дослідження є садово-паркове мистецтво як складова комплексної матеріально-символічної репрезентації культурної своєрідності суспільства (на розгляді культурного надбання Японії).

Методологічну основу дослідження складає культурологічний підхід, тобто вивчення садово-паркового мистецтва як складової культурної спадщини та її вплив на формування культурних цінностей і ідентичності суспільства; а також культурно-історичний аналіз, тобто вивчення взаємодії садів та парків з історичними та культурними подіями, а також їхній вплив на формування колективної пам'яті та ідентичності суспільства.

Структура роботи: праця складається зі вступу, чотирьох розділів, висновку та списку використаних джерел (28 позицій). Загальний обсяг бакалаврської роботи – 71 сторінки, із яких - 63 основного змісту.

РОЗДІЛ 1

ГЕНЕЗИС ТА ІСТОРИЧНІ ФОРМИ САДОВО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА

1.1. Садово-паркове мистецтво у світлі співставлення культури та природи

У ході культурного розвитку людина постійно намагалася зрозуміти та відобразити світ як цілісну сутність на духовному рівні. Утверджуючи себе як носія культури, вона створювала мистецькі твори, що відображали її уявлення про всесвіт. У садах людина створювала ідеальні моделі світу за своїми уявленнями, що приносило їй велике естетичне задоволення.

В.С.Гриценко у своїй статті визначала: «З уявленням про духовно-рекреаційні можливості природи пов'язана віковична практика створення садів і парків, що засвідчує їхня іконологія. Попри культурно-регіональну специфіку вона має спільне символічно-змістове навантаження, народжене усвідомленням людини себе як частини всебуття, колізіями переживання власної різномасштабності: фізично-темпоральної обмеженості і вселенськості, залежності від домагань щоденщини і свободи нічим не обмеженого духу. Сприймаючи себе як частку єдиної вселенської гармонійної цілісності, людська індивідуальність отримує інші маркери самооцінки, що кличуть долати межі буденного. Відповіддю на цю потребу, власне, і стала традиція садово-паркового облаштування, органічно пов'язана з природо-людською єдністю, акцентована ідеєю людської творчої активності». [5]

Протягом усіх часів і у всіх народів сад був створеним людиною штучним простором, виділеним з природного оточення. Він втілював ідеальне уявлення людини про природу - її сутність або те, якою повинна бути. Кожна епоха пов'язувала таке уявлення з загальними філософськими, релігійними, соціальними та художніми поглядами.

Палацово-паркові ансамблі, що втілюють у собі поєднання природи та архітектури, є унікальним явищем культурного середовища. Кожен новий варіант садово-паркового мистецтва виникає у конкретний історичний період, коли відповідні соціально-економічні та культурно-історичні умови сприяють його

зародженню. Ідеї та художні концепції відображали стиль епохи, а архітектура визначала основні принципи планування та засоби, що використовувалися при створенні парків.

Перші прояви садово-паркового мистецтва спостерігалися в той час, коли перші люди, вирубуючи ліси, відокремлювали та зберігали найкращі плодіві дерева, такі як груші, вишні та яблуні. Інформацію про стародавні сади можна знайти як у писемних джерелах, так і за допомогою артефактів матеріальної культури. Образ раю часто відтворюється як у Біблії, так і в літературі та мистецтві. [10]

В.Халайцан зазначав, що садово-паркове мистецтво використовувало елементи з різних галузей мистецтва, таких як живопис, ландшафтна архітектура, декоративне мистецтво, література та садівництво. Водночас парк і сад не лише представляли собою мистецькі твори, а й мали символічне значення, відображаючи емоційний стан та асоціації своїх творців.

Сучасні дослідники, такі як К. Гамалія, В.Халайцан, вважають, що парки та сади є самостійними формами мистецтва з власними завданнями, матеріалами, методами та законами композиції. Головною ознакою, що вирізняє садово-паркове мистецтво серед інших художніх жанрів, є його органічний синтез природи з творчим внеском людини. Таким чином, унікальність цього мистецтва полягає в його динамічності, здатності до змін та постійній потребі в догляді та піклуванні.

Многогранність парку є не лише його властивістю, але й специфічною перевагою, яка є необхідною і невід'ємною характеристикою художніх творів цього жанру мистецтва. Важливою передумовою вивчення садів і парків є їхній аналіз не в статичному, зафіксованому "фотографічному" стані, а в динаміці змін, що є історично обумовленими. [12]

Вольтер, французький філософ, письменник і діяч Просвітництва, розглядав сади і парки як не лише місця природної краси, але й як вираз людської філософії та світогляду. Він вважав, що сади і парки є відображенням думок і почуттів їхніх створювачів. Він підкреслював важливість цих місць як символів гармонії між людиною і природою, а також як просторів для рефлексії та відпочинку.

Відзначаючи винятковість саду серед інших культурних досягнень, Вольтер підкреслює, що садово-паркове мистецтво охоплює стільки аспектів людської природи, що йому слід приділити особливе місце в дослідженнях. [22]

Мистецтво парків відображає уявлення людини про світ та її почуття в просторі у формі алегорій. Філософські погляди на "ідеальний світ", що існують у різні історичні періоди, знаходять втілення у візуальних образах парку. Таким чином, садово-паркові композиції різних епох, незважаючи на їхню маніфестацію в різних концептуальних та стилістичних формах, стають якісно вираженою моделлю уявлень про будову світу, що формується відповідно до ментальних імперативів. [12]

1.2. Ранні форми садово-паркового мистецтва: досвід перших цивілізацій, античності та середньовіччя

Історія створення садів і парків іде далеко в глибину століть. Дехто з дослідників вважає, що початок створення садів співпадає з початком осіlosti, і метою цієї діяльності було вирощування біля свого житла корисних рослин. Садово-паркове мистецтво можна визначити як мистецтво створення садів, парків та інших озелених територій. Рельєф, вода, рослини, простір, створений ними, впливають на емоції і характер поведінки людини.

Насправді, в давніх цивілізаціях Давнього Єгипту, Месопотамії, на Близькому і Далекому Сході вже існували сади і парки, опис яких дійшов до наших днів.

Вважається, що сади і парки виникли у Давньому Єгипті. В Давньому і Середньому царстві існували виноградники, фруктові сади, городи. В Новому царстві при храмах існували сади, а також з'явилися священні гаї. Давня столиця Фіви рясніла пишними садами. Важливе місце тут займали іригаційні пристрої водойм і каналів, що було обумовлено кліматичними умовами. При цьому, роль архітектурних будівель була другорядною.

Зовсім іншим був клімат в Месопотамії. Але і тут існувало багато садів. Відомо, що шумерський цар Гудеа створював виноградники і рибні ставки, навколо

яких зростали сади. До нашого часу дійшли відомості про численні сади Ассирії та Вавілона. Саргон II заклав над Ніневією, столицею Ассирійської держави, місто Дар-Шарукін, в якому був створений парк. В цьому парку були посаджені всі рослини хеттської флори і різні гірські трави. Син Саргона в Ніневії збудував собі палац, біля якого був створений великий парк з виноградом і фруктовими деревами.

У Вавілоні були особливо знамениті «Висячі сади Семіраміди». Вавилонські сади, не менш ніж єгипетські, втілювали архітектурні та релігійні принципи своїх будівників-ассиріян. Кубічна основа споруди, її ступінчастість, масштабність, уподібнення природній горі — обов'язкові риси архітектурних споруд Месопотамії, починаючи з шумерської цивілізації. Архітектура храмів Межиріччя, обумовлена особливостями місцевого ландшафту, впливала і на садовопаркову архітектуру. Саме на території Месопотамії з'являється перший в історії терасований парк, так званий сад Семіраміди. Грецькі історики Діодор Сицилійський (бл. 90—30 рр. до н. е.) та Страбон (64/63 рр. до н. е. — 23/24 рр. до н. е.), які ніколи не бачили цього саду, а тільки чули розповіді про нього, оголосили його одним із семи чудес світу. [27]

Деякий час його існування вважали легендою. Проте археологічні розкопки виявили рештки саду і розкрили технологію його створення. [3]

В ассирійській традиції сади мали особливе символічне значення, втілюючи мудрість царя, його всепроникну владу, здатність керувати природою, давати життя, не зважаючи на сезонні зміни. Сади висаджувалися в царських палацах, на похованнях і в храмах.

В Персії парки називались «парадіз». Вони використовувались для народних святкувань, військових парадів. Також, в них заселяли звірів для полювання. Багато садів світу виникали саме під впливом персидських садів. Сади так цінувались, для того, щоб докучити ворогу, єгиптяни вирубали фігові дерева і виноградні лози у війнах з країнами Азії, а фінікійці вирубили усі дерева у парку в Сидоні, в якому відпочивав персидський цар.

В Індії при буддистських монастирях обов'язково розбивались сади, так як поклоніння деревам з давніх часів було звичаєм індусів. Але коли мусульмани

захопили Північну Індію, там поширились мусульманські сади. Іранська культура прагнула поглинути індійську традицію. Головні особливості такого саду – це регулярне планування і наявність води, що тече по саду. Сади мали різні назви: «сад, що радує серце», «сад чарівності», «сад відвертості», «сад троянд», «сад сподівань».

Образ сада займає у мусульман важливе місце. В Корані сказано: «Воістину богобоязливі – серед садів і джерел.» (Коран. 15, 45) Сад традиційно слугував місцем зустрічей мудреців і поетів. Сад для мусульманина – це земне втілення раю. В мусульманській культурі образ саду завжди сприймався у єдності з ідеальним садом життя. Кожне дерево мусульманського саду є знаковим. Обов'язково там присутній виноград. Також, знакова присутність птахів, які також мають символічне значення: соловей – символ любові, качка – символ сакрального омовіння, сокіл – символ проникнення із земного світу в небесні сфери. [17]

Щодо Греції, там культивувались священні гаї, міста прикрашали садами, у яких були розміщені різноманітні архітектурні елементи, такі як колони, статуї, фонтани та альтанки, сходи. Ці елементи використовувалися для прикрашання саду та створення атмосфери спокою і релаксації. Філософи проводили свої заняття з учнями в садах, які отримали назву Академій, що виникли на основі гімнасій, де юнаки займались фізичними вправами. Тут було багато типів садів. Німфеї були місцем для богів, німф, муз. Зазвичай це були дубові, кедрові або оливкові священні гаї. Сади, присвячені героям, і які були місцем їхніх захоронень, які мали меморіальний характер, називались героонами. На площах міста, перед храмами, біля фонтанів влаштовували невеликі громадські сади. Існували сади і біля житлових будинків.

Античні грецькі сади були спроектовані з великою увагою до природних форм та гармонії. Вони імітували природні ландшафти, використовуючи елементи, які були характерні для грецької природи, такі як дерева, кущі, трави та квіти. Багато рослин у грецьких садах мали символічне значення. Наприклад, оливкові дерева символізували мир, а лаврові - перемогу. Також розміщення статуй богів та героїв відображало віру в античні міфологічні персонажі.

Грецькі сади були місцем для відпочинку, спілкування та дозвілля. Вони часто використовувалися для проведення філософських диспутів, літературних вечорів та інших культурних заходів.

На думку дослідників, Стародавній Рим, успадкувавши культуру античної Греції, створив нові форми садово-паркових ландшафтів та композиційні принципи. Це включало терасовані парки при віллах у селах, геометрично плановані партери-ксісти, просторі прямі алеї для колісниць, а також вишукані топіарні композиції, що втілювали концепцію "чистого" садового мистецтва. Більші розкішні парки містили палаци, терми, купальні, бібліотеки та іподроми. Проте з початком Середньовіччя багато цих досягнень античного світу були забуті, і парки та сади поступово руйнувалися або зникли. [2, 15]

1.3. Своєрідність розвитку садово-паркового мистецтва країн Заходу і Сходу

Європейська середньовічна культура також широко використовувала сади. Зазвичай це були невеликі сади з регулярною розбивкою на квадрати і прямокутники. В першу чергу це стосується монастирських садів, що розташовувались у клуатрах. Тут могли вирощувати лікувальні трави, плодіві дерева. Часто в монастирських садах створювали лабіринти, які символізували з одного боку життєвий шлях із оманами і перемогами, а з іншого – шлях Христа.

При замках влаштовувались сади різного призначення – безпосередньо для утилітарного використання і для відпочинку.

В епоху середньовіччя на садово-паркове мистецтво Іспанії дуже вплинули маври, які перетворили цю територію на квітучий рай. Найбільш відомі сади Альгамбри. Там використали водойми, фонтани, поєднані з геометричними формами плану.

В Європі в епоху Відродження на віллах обов'язково був парк. Для того часу було характерно тяготіння до закономірностей античності. Часто самі поети безпосередньо займались створенням саду.

В епоху Відродження, на відміну від середньовіччя, сакральний об'єкт не має головної ролі, поступаючись нею емоційному сприйняттю суб'єкта.

В ренесансній концепції саду можна виокремити місце інтелектуального дозвілля, як сад любові і простір античного міфа та історії. При цьому поняття рай втрачає, на відміну від середньовіччя, релігійне забарвлення. Це простір, в якому людина прагне дістати духовної гармонії. Сад був призначений для приватного життя, тому це місце було для піднесених мрій, які сприяли творчості. Саме тому створення саду так приваблювало поетів і художників. Фонтан в саду пов'язувався з місцем знаходження муз. Важливим елементом саду була і архітектура. При цьому сучасні ідеї пов'язувались із класичною античною культурою.

Сади Італії XVI ст. являють собою системи просторів, які розміщені на різних рівнях – террасах.

В XVII ст. розповсюджується стиль барокко. Прикладом садово-паркового мистецтва того часу стає вілла Медічі, розташована на схилі римського пагорба Пінціо нижче садів вілли Боргезе.

У Франції в XVII ст. були створені найкращі зразки садово-паркового мистецтва. Класичні зразки цього періода були створені французьким ландшафтним архітектором, сином придворного садівника короля Людовіка XIII, Андре Ленотром. Майстер садово-паркового мистецтва світового рівня, що створив королівські парки у Версалі, Фонтенбло, Тюїльрі, Гринвічі, був засновником так званого «французького» парку регулярного типу.

Історія Версальського палацу і парку є безпосереднім відображенням французького абсолютизму, досягшого у другій половині XVII ст. найвищої могутності. Економічні успіхи Франції, яка була передовою країною того часу, відобразилися на техніці будівництва Версальського палацу і парку. На відміну від барокко, панорама парку споглядається з усіх боків. Окрім ретельно стрижених газонів і галявин, скульптур і квіткових партерів, на території садів розташовані фонтани, які надають особливої унікальності садам Версаля.

В Німеччині прикладом класицистичного парку є Нимфербург у Мюнхені. У Відні – знаменитий Шенбрун, у Варшаві – комплекс Вілянув.

В історії садово-паркового мистецтва виділяють два основних стилі: регулярний (найяскравіший представник - Версаль) і пейзажний.

В Західній Європі у XVIII – поч. XIX ст. розвиваються пейзажні, ландшафтні парки в Англії, потім у Франції та Німеччині. В них зберігали рельєф місцевості, доріжки будували зі звивистими контурами, водойми характеризувались вільними контурами. Головним в цих парках стає прогулянковий маршрут. Найкрупнішими елементами таких парків стають галявини і водойми. За межами таких парків насаджують дерева і збудовують будівлі. Це складає враження поєднання паркового простору зі природнім пейзажем.

Історія садівництва в Нідерландах починається з Ботанічного саду в Лейдені, що був заснований у 1587 році при університеті. Своєрідною основою нідерландського садівництва вважається саме цей сад. Там працював садівник за ім'ям Барль дель Еклю, більш відомий як Клюзіус. Він був великим ботаніком та садівником. Саме він привіз з Туреччини цибулину тюльпана. Сади мали симетричне прямокутне планування, їх оточувала жива огорожа, а в кожному були літні будиночки. У XVII столітті сади в Нідерландах були дуже популярні. Зазвичай в середину саду ставили макет, що зображав турка, який курить кальян, або садівника з кошиком квітів або голландця в бочці. Улюблені квіти у садах — тюльпани та гіацинти. Взимку, коли не було квітів, для оформлення саду використовували фарбовану землю, раковини, камені, скляну крихту. Тиси були підстрижені у формі колон та пірамід.

Природні парки постійно змінювались. Вони не були завершеним витвором. У відповідності до моди переробувались і парки.

На основі природних вирости романтичні парки. Між парками епохи Просвітництва і Романтизму вже не виявлялось помітної різниці.

Якщо природні парки епохи Просвітництва розвивалися в ширину, то в епоху романтизму картина світу мала вертикальну вісь. Вона була направлена вгору, в Космос, до Бога і в глибину історії. [17]

З другої половини XIX століття в Західній Європі і Америці садово-паркове мистецтво розвивається в умовах багатолюдного міста. Нові задачі призвели до

появи нових планувальних та об'ємних елементів. З'явилися спортивні зони, видовищні комплекси, транспортні пристрої. Тут розміщуються музеї, оранжереї, невеликі зоопарки, музичні павільйони, акваріуми, ресторани і т.п. Виник міський суспільний парк, який втратив романтичне забарвлення.

У ХХ столітті з'являються сади та парки, які можна поділити на три групи. Це приватні сади і парки при житлових будинках в містах і заміських віллах, суспільні сади і парки в містах, а також заміські парки.

Окремо слід відзначити сади і парки країн Далекого Сходу. Для них в садово-парковому мистецтві характерне ствердження первинності краси природи, підпорядкування їй усього, що створено людиною, абсолютизація естетичних якостей природи: землі, води, рослин, скель, пагорбів.

У Китаї сади виникли досить давно. З відомостей, що до нас дійшли, можемо визначити сади, які відносяться до XII століття до н. е. Вже в давньому епосі "Книга пісень" згадується "Сад пізнання".

У Китаї були поширені як монументальні, так і мініатюрні сади, так звані "лоби kota". У цих садах використовували бамбук, сливу та сосну. У садах влаштовували альтанки, галереї, пагоди, мости, криті доріжки з великими круглими вікнами у стінах, щоб сприймати сад як у рамці.

В Кореї історія садів розпочинається в I–VII століттях, коли з'являються дворові сади. Крім дворових садів, тут були поширені державні, храмові та приватні сади, кожен з яких мав свої різні призначення. Наприклад, дворові сади призначалися для дипломатичних аудієнцій, для усамітнених занять, для жіночого "забороненого" комплексу. Державні сади використовувалися при урядових установах та дворових академіях. Храмові сади були при буддійських монастирях, у "чайних садах", при шаманських алтарях. У приватних садах їх простори призначалися для прийому гостей на чоловічій половині маєтку, для інтелектуальних бесід, на жіночій половині маєтку.

Корейські сади вплинули на становлення японського садового мистецтва. "Основна особливість корейського саду будь-якого типу полягає в подвійності програми його культурних кодів". В основі цих садів лежить китайська модель саду,

яка для них є донорською культурою. Але якщо для китайської культури характерна діалогічна зв'язок людини і природи, то для корейської - злиття людини з природними стихіями. Це пов'язано з тим, що, на відміну від китайських космологічних уявлень, космологічні уявлення сформувалися тут на основі архаїчної шаманської культури давніх корейців. Корейські сади невеликі за розмірами. Крім того, у корейському саду - камінь просто камінь, а не подібня на хмару чи хвилі води, як у Китаї, вітер - просто вітер. Тут немає розмірності китайських метаморфоз. У корейських садах переважає натуральність, і вони носять позитивний емоційний настрій на відміну від японських садів, у яких втілюються нюанси поетичного смутку. У корейських садах найчастіше використовують вишневі дерева. Це національна специфіка корейських садів, що не зустрічається в садах Китаю, зате вишневі дерева полюбили в Японії. [15, 27]

1.4. Розвиток садово-паркового мистецтва Японії

Історія розвитку садово-паркового мистецтва Японії відображає особливості її релігійних вірувань. Воно пройняте духом філософського ставлення до природи. Основні принципи його формування визначають концепції двох релігій: синтоїзму і буддизму, а точніше – одного з його напрямків - дзен. Вони проповідують вчення про те, що споглядання природи наближує людину до розуміння законів буття.

Як відомо, основна релігія Японії - синтоїзм (тобто «шлях богів»). Вона виникла з місцевих культів природи. Це одна з найдавніших релігій світу. Вона затверджує божественне походження японського народу: імператор - мікадо - нащадок духа неба, а кожен японець - нащадок духа другого розряду - камі. Для японця камі означає божество предків, героїв, духів і навколишньої природи. Світ японця наповнений безліччю камі, оскільки пантеон синто налічує понад вісім мільйонів божеств.

У древній Японії символами божества були природні об'єкти і явища, де, на глибоке переконання японців, живуть духи:

- вершини величних гір, з-за яких підіймається і за які заходить сонце;
- потужні тайфуни, що змітають все на своєму шляху;

- глибини морів;
- надзвичайно красиві водоспади;
- різнокольорові гліцинії, які створюють цікаві кольорові переходи.

Усе це синтоїзм перетворив на об'єкти поклоніння і обожнювання. Саме це і є головною відмінною рисою синтоїзму від інших релігій. Це не просто одухотворення природи, це її обожнювання. У Японії обожнювання природи відбувалося значно виразніше, ніж в інших країнах Сходу, тому ставлення до природи було більш тонким, трепетним і піднесеним.

Вшанування природних форм і стихій у період синтоїзму спричинило створення перших віттарів – своєрідних скульптурних композицій, в яких роль сакрального монумента виконував великий камінь, розташований у центрі розчищеного майданчика. Часто цей майданчик обгороджували морськими валунами або скелями, відомими як «івасака», у центрі яких розміщували один або декілька каменів, званих «івакура», обв'язаних солом'яним джгутом, який називається «сіменава». Спроба представити божество у вигляді природних об'єктів стала початком зародження перших ландшафтних композицій у давній Японії. Ці композиції виконували не лише роль священних місць для поклоніння, але й ставали об'єктами естетичного споглядання, поєднуючи в собі духовність та красу природи.

Перші кам'яні групи, що виникли завдяки обрядам синтоїзму, стали прообразами японських садів і першими символічними ландшафтами Японії. Це допомагає пояснити особливе ставлення японців до каменя та його важливу роль у створенні садів. Каміні розглядалися не просто як елементи декору, а як живі істоти, у яких присутній божественний дух. Такий підхід розкриває глибоке розуміння японців до природи в цілому, де кожен об'єкт сприймається як священний. Це ставлення характеризується трепетом, доброзичливістю та співчуттям до всіх природних об'єктів, що відображає глибоку духовну повагу і шанування природи, властиву японській культурі. [18, 19]

Важливо усвідомити ще одну особливість у розвитку японських садів, яка пов'язана з синтоїзмом: обожнювання природи здійснювалося не через страх перед

її стихіями, а з вдячністю за її гармонію і порядок, незважаючи на іноді непередбачувану і грізну силу. Природа, наповнена гармонією і порядком, дарує людині доброту, щедрість та красу.

Сучасний синтоїзм значно відрізняється від свого первісного анімізму. Більшість японців сьогодні не є глибоко релігійними людьми. Однак духовна основа синтоїзму залишається актуальною в Японії й нині. Синтоїзм тепер — це вміння жити в гармонії з усіма духами, що населяють природу, та зі світом природи в цілому. Глибоко вкорінений у свідомості японців синтоїстський погляд на природу є причиною їхнього особливого вміння насолоджуватися її непостійною, мінливою красою, а також ставлення до природи з благоговінням та ніжністю.

Такий погляд на навколишній світ прищеплюється в Японії з дитинства. Японські діти не виявляють тієї наївної, але холодної жорстокості до дерев, тварин, комах, яка часто притаманна європейцям. Дитина, вихована в повазі до традиційних японських цінностей, ніколи не зможе зробити зарубку на корі дерева або зловити та вбити жука. Закони природи для неї, як і для будь-якого японця, священні. Суспільні відносини здавна будуються таким чином, щоб ні за яких обставин не порушувати ці закони.

Таким чином, синтоїзм, перш за все, вчить поклонінню культу предків і природі. А оскільки в японському саду в більшій мірі зберігається частка дикої природи, то можна стверджувати, що на нього безперечно впливають закони сінто.

Також, особливістю синтоїзма є й те, що він має надзвичайну віротерпимість і відсутність заборони одночасно з сінто сповідати будь-яку іншу релігію. Така особливість синтоїзму посприяла розповсюдженню на території Японії цілого ряду інших релігійних напрямів. Деякі з них мали значний вплив на художню культуру країни.

У всіх сферах мистецтва Японії відображається доктрина світосприйняття і діяльності, яка бере свій початок від даосизму – філософського вчення, що виникло в Китаї в VI столітті до н.е. Головна категорія даосизму – Дао (шлях) – трактується як першопричина матеріального світу і духовного життя людей. Дао також розглядається як загальний шлях розвитку, універсальний закон природи, глибока

основа всіх речей, прабатько всього сущого. Відповідно до концепції даосизму, завдання людини полягає в тому, щоб прагнути до Дао шляхом злиття з природою та навколишнім світом. Основним принципом діяльності людини є принцип недіяння, який полягає у тому, щоб слідувати природному ходу речей і шляху розвитку світу, не намагаючись його змінювати. Тому японське садівництво, як одна з областей культури, значною мірою базується на принципі невтручання у природу. Це не означає, що японський сад є точною копією навколишнього ландшафту; натомість, саме образ природи лежить в основі його композиції.

Дослідники зазначають, що дзен-буддизм мав найбільший вплив на формування філософії японського саду та світогляду японців загалом. Для японців поняття «дзен» означає більше, ніж просто релігійна течія; воно охоплює релігію, філософію і, загалом, стиль життя.

Класичний буддизм, який має ряд спільних рис з дзенем, але також і значні відмінності, почав поширюватися в Японії з VI-VII століть. Цьому сприяла діяльність буддистської секти сінгон, члени якої примиряли прихильників сінтоїзму та буддизму. Внаслідок цього відбулося злиття двох релігійно-філософських концепцій, які надалі тісно взаємодіяли. Особливо оригінальним є те, що поступове злиття цих двох релігій, відоме як «рьобусінто» (шлях буддизму з сінто), відбувалося за широкої підтримки з боку держави.

Чотири основні істини буддизму стверджують наступне: життя є стражданням; причина страждання полягає в пристрастях, бажаннях та потребах людей; для позбавлення від страждань необхідно позбутися всіх бажань. Цього можна досягти лише шляхом відходу від дійсності і досягнення нірвани (вищого прояснення, небуття). Таким чином, центральним у буддизмі є відхід від життєвої дійсності, проповідь зречення від пристрастей, проголошення марності мирських турбот та заклик до душевного спокою. Матеріальний, почуттєвий світ (сансара) визнається ілюзією, тоді як нірвана є справжнім світом.

Японський буддизм має кілька особливостей, що відрізняють його від інших форм цієї доктрини. Наприклад, японський варіант буддизму не проповідує категоричної відмови від бажань, а натомість рекомендує розумне ставлення до них.

Страждання спричиняють лише нереальні бажання. Прояснення (по-японськи «саторі») для японців не пов'язане з відмовою від радощів життя. Досягши прояснення, можна і потрібно продовжувати насолоджуватися життям. Ці ідеї стали основою особливого напрямку, відомого як дзен-буддизм.

Японське слово «дзен» походить від санскритського «дх'яна» (самозаглиблення, медитація, зосередження). У китайській традиції це слово вимовляється як «чань», а в Японії, відповідно до фонетичних особливостей японської мови, трансформувалося в «дзен». Школа чань-буддизму виникла в Китаї у VI столітті, а в XII столітті цей напрямок набув поширення в Японії. Ідеї дзен суттєво вплинули на японську культуру та суспільство. На основі дзен розвинулася чайна церемонія, методика аранжування кольорів і, що особливо важливо, садово-паркове мистецтво.

Культура дзен досягла свого розквіту у XIV-XV століттях. У цей період дзен перетворився з релігійної доктрини в етико-філософську систему, що регулювала норми поведінки. Доктрина дзен набула специфічних національних рис, зокрема включенням обов'язкових елементів, таких як церемонія чаювання. Дзен став регулювати повсякденну поведінку, формуючи певні стереотипи мислення та сприйняття.

Згідно з доктриною дзен, справжній художник у своїх творах передає істину. Істина - це Будда, який присутній повсюдно: як у природі, так і в людському серці. Для відображення істини художник повинен відчувати Будду в собі, що означає злиття з природою. Він повинен відмовитися від свого егоїзму та свідомості власного Я, яке є ілюзорним, і відчувати себе частиною єдиного і гармонійного світу. Зображуючи природу у формі саду, художник не просто копіює її, а відображає як власне бачення природи, так і своє внутрішнє, істинне буття. Кожен камінь, що є живим сам по собі, містить частинку душі творця саду.

Певна творча активність потрібна також і від глядача. Споглядання саду має викликати асоціативний ряд: для буддиста він буде пов'язаний із релігійними уявленнями, тоді як для людини, незнайомої з доктриною дзен, форма і розташування каменів та рослин нагадають щось із її минулого досвіду і

спонукатимуть до роздумів. Однак найважливіше полягає в тому, що відбудеться концентрація уваги та самозанурення - це і є головна мета японського саду. [24]

Японський сад не лише надає можливість насолоджуватися красою природи та гармонією світобудови. Споглядаючи сад, людина повинна відчутти свою причетність до загального шляху, усвідомити себе частиною єдиного прекрасного Всесвіту. Споглядання гармонії навколишнього світу повинно допомогти людині розібратися в собі та знайти внутрішній спокій. Після тривалого спокійного споглядання каменів, піску та води починає працювати свідомість, а ще більше підсвідомість та інтуїція.

Японський сад повинен допомогти людині звільнитися від звичних уявлень та примітивного логічного мислення. Споглядання саду стимулює роботу не стільки розуму, скільки душі, сприяючи переходу на принципово новий рівень мислення - поетично-метафоричний.

Професор буддійської філософії Тайтаро Судзуки (1870-1966) стверджував, що дзен хоче, щоб ми ставилися до природи як до дружньо налаштованої, доброзичливої істоти, внутрішня сутність якої нічим не відрізняється від нашої, яка завжди готова допомогти нам здійснити наші законні бажання. [7]

Таким чином, у своєму формуванні садово-паркове мистецтво Японії відбувалося під впливом різних релігійно-філософських течій, які, тим не менше, мали багато спільного. У всіх них виявляється особливе ставлення до природи, що призводить до формування в Японії унікального культу краси, де природа вважається стандартом прекрасного. Японці мають тенденцію до гармонійного співіснування з природою. Основний принцип японського мистецтва полягає в тому, щоб не створювати, а знаходити і відображати. Художник, працюючи з природним матеріалом, ставить перед собою завдання зберегти його природну текстуру і підкреслити вже наявну в ньому красу. Він не намагається підкорити матеріал своїй волі або нав'язати своє уявлення про красу глядачу. Ті ж принципи стосуються і творця саду: він має якомога повною мірою відобразити природну чарівність каменів, піску, води, моху та рослин.

У контексті історії важко встановити точну дату появи перших японських садів, за винятком кількох археологічних знахідок в містах Азука, Нара і Киото, які містять обмежені сліди садового мистецтва епохи Ранньої Японії. У текстах Японського літопису VIII століття згадуються сади, що належали верховному класу. Деякі джерела вказують, що ці сади могли слугувати зразком для садів, що з'явилися у маєтках періоду Хейан. Дизайн ранніх садів значною мірою визначався релігійними впливами, що відображалися у великому значенні, яке приділялося природним об'єктам у синтоїстських віруваннях. Одне з японських термінів, що означає сад (*niwa*), тлумачиться як місце, яке прибирається і очищається в очікуванні приходу камі, божественного духу синтоїзму. Первісний синтоїзм, що мав наївний характер, виступав основою для формування двох ключових естетичних концепцій: символізації природної форми та символізації через просторову організацію.

У розвитку японського садівництва виділяють кілька історичних періодів.

Період VI-VIII століть історики називають періодом **Нара**. Він характеризується впливом китайської культури, що проявляється у будівництві столиці Нара, яка споруджувалася за зразком китайської столиці Чан-чань. Поблизу палаців створюються перші сади, орієнтовані на китайський тип, із загальною конструктивною схемою, що включає гори і воду. У цих садах починає з'являтися символіка, пов'язана зі значенням рослин: наприклад, сосна символізує довголіття, бамбук — стійкість тощо.

У VIII і IX століттях формування унікальної культури Японії відбувалося під сильним впливом Китаю, який перебував у періоді розквіту поезії, живопису та архітектури. Китайські стандарти слугували естетичною нормою і взірцем. У цей період почало формуватися японське садово-паркове мистецтво, яке поєднувало в собі японські концепції простору та китайські садові композиції. Архітектурний ансамбль міста відзначався регулярністю плану та виразністю структури, що відповідало буддистській символічній схемі світобудови, відомій як мандала. У літописі "Ніхонсёкі" згадується про корейських майстрів, які під час правління

імператриці Суйко вперше збудували на японській землі сади зі штучними пагорбами та ставками.

У період VIII-XII століть були створені сади, відомі як "озера і острови", що були асоційовані з унікальним стилем світської архітектури, відомим як сінуен або "палацовий стиль". Цей архітектурний стиль виник у контексті будівництва палаців і з часом отримав назву "палацового стилю". Він включав у себе численні конвенції і вимагав від творців парків обов'язкового використання певних композиційних прийомів. Сади цього періоду відрізнялися яскравістю і різноманіттям кольорів, вони були освітлені сонцем і виконували важливу роль у церемоніальному житті як імператорського двору, так і аристократії. Тодішні сади ні в якому разі не були призначені виключно для естетичного задоволення спостерігача.

У період IX-XII століть, відомий як **Хейанський**, в Кіото як столиці, спостерігався значний розвиток культурного життя та мистецтва. Сади в цей період набули вишуканих форм та стали популярними місцями для розваг, придворних свят, а також для медитації та відпочинку. Їхня композиція, подібно до театральних декорацій, зазвичай будувалася фронтально і могла сприйматися як з будинку, так і з води. Сади отримали типову планувальну схему, що базується на озері та острові. Таким чином, садове мистецтво поступово формувалося як самостійний жанр, з власними формальними характеристиками та канонами.

У Японії період IX-XII століть відзначався високим рівнем розвитку поезії, музики та садово-паркового мистецтва, де сад вважався невід'ємною складовою культури зі своєю вираженою естетичною спрямованістю. У композиційному та колірному рішенні сади були тісно пов'язані з живописом, спроектовані для статичного зорового сприйняття та побудовані за канонами живопису. Загальна приглушеність та м'якість кольорової гами, певна монохромність та відсутність яскравих фарб робили садові композиції подібними до монохромного живопису тушшю.

Хейанська епоха мала значний вплив на еволюцію садово-паркового мистецтва Японії, оскільки вона принесла нове розуміння відносин людини з природою - споглядання.

Завершення XII століття і початок XIII століття в Японії характеризувались соціальними турбуленціями і кардинальними змінами. Прихід до влади класу самураїв призвів до перетворень у всіх сферах життя суспільства, включаючи садово-паркове мистецтво.

Крім того, класичний буддизм, який був введений до Японії ззовні, отримав нові відтінки в місцевому контексті у вигляді релігійно-філософського вчення - дзен-буддизму. Розвиток дзен на японській землі породив специфічний тип садів - храмові та монастирські.

У період XIII - початку XIV століть, відомий як **епоха Камакура**, відбувся прихід до влади військового класу самураїв та поширення дзен-буддизму. Це спричинило формування нових естетичних цінностей, які знайшли своє відображення у створенні садів. У цей час сади стали складовою частиною храмового комплексу.

Коли селище Камакура (1192-1333) стало фактичною резиденцією правителів Японії (сьогунів), естетичні уявлення японського суспільства відчули значні зміни. Вчення буддистської школи дзен, яка підкреслювала, що єдине джерело пізнання істини - це інтуїція, почало сильно впливати на всю японську культуру, у тому числі на мистецтво паркобудівництва. Згідно з цим вченням, тривале споглядання і самозаглиблення можуть привести до раптового освітлення - розуміння істини Будди. Проте, оскільки цю істину неможливо виразити словами, найточніше її вираження досягається в мистецтві у момент натхнення, творчого пориву художника.

XIV-XVI ст. - **період Муроматі**. Цей період, названий на честь району Кіото, де був розташований уряд сьогунату Муроматі, характеризувався політичною стабільністю та економічним зростанням, що сприяло розквіту культури. Він також характеризується зближенням хейанського і камакурського напрямків. Цей період в історії садового-паркового мистецтва Японії вважається класичним.

Сади періоду Муроматі часто мали асиметричну композицію, використовуючи природні елементи, такі як каміння, мох, вода та пісок, щоб створити гармонійне середовище для медитації та споглядання.

Одним із найвизначніших досягнень цього періоду стало створення кам'яних садів, або карсансуй, також відомих як сухі сади. Вони склалися з гравію або піску, що символізував воду, та великих каменів, які представляли острови або гори.

Сади періоду Муроматі були тісно пов'язані з архітектурою. Часто вони створювалися навколо дзенських монастирів та храмів, формуючи єдине гармонійне ціле з будівлями.

Важливу роль відігравали краєвиди, які можна було споглядати з приміщень храму, створюючи відчуття єдності внутрішнього та зовнішнього простору.

У XVI ст. також почала розвиватися культура чайних церемоній, що вплинула на дизайн садів. Чайні сади, або ро-дзі, мали простий, але витончений вигляд, створюючи атмосферу для проведення чайних церемоній.

Сади чайних церемоній включали такі елементи, як кам'яні доріжки, ліхтарі та водні елементи, які допомагали налаштуватися на медитативний стан перед церемонією.

Надалі з'являється безліч варіантів храмового саду, знову виникають світські сади як необхідна частина житлового будинку.

Аналіз художнього змісту середньовічного саду та його символічної і метафоричної мови неможливий без урахування контексту історичної епохи та особливостей японської культури загалом. Спроби зрозуміти його завжди будуть пов'язані з прагненням людини того часу зрозуміти єдність світу та своє місце в ньому, сприйняти себе як частину природи, а природу як космос з чіткими законами, що проявляються у великому і малому масштабі. Природа відіграла ключову роль в уявленнях про світ, і прагнення її розуміння стало важливою функцією культурного розвитку. [11, 24, 28]

РОЗДІЛ 2

ЕСТЕТИЧНІ ТА СИМВОЛІЧНІ АСПЕКТИ САДОВО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА (НА ПРИКЛАДІ ЯПОНІЇ)

2.1. Естетика природи та архітектури у садово-парковому мистецтві

Японські сади відомі своєю унікальною естетикою, яка включає в себе використання каменів, води, рослин та інших природних елементів. Вони прагнуть відтворити природні ландшафти та створити гармонію між природою та людиною. Вивчення цих естетичних принципів може вплинути на сучасне дизайнерське мистецтво та архітектуру.

Японські сади і парки, окрім своїх утилітарних функцій, втілюють естетичні канони суспільства. Вони метафорично передають відвідувачам глибокі філософські підтексти, які лежать в основі японської культури. В них поєднуються елементи природи, мистецтва, архітектури та релігії. Вони створені для того, щоб забезпечити спокій, гармонію та медитацію, що є важливою частиною японської культури.

За функціональними вимогами сади поділяють на:

- сади при імператорських палацах (палацові);
- храмові сади при монастирях;
- сади чайних церемоній (ро-дзі);
- мініатюрні сади при житлових будинках.

Згідно з доступною площею, японський сад може мати різні розміри, від великих, як парк, до мініатюрних, що займають лише 1-2 квадратних метри.

Палацовий сад

Імператорські сади були першими садами, створеними під впливом садово-паркового мистецтва Китаю і Кореї, яке прийшло до Японії у VI-VII століттях. Ці сади не збереглися до нашого часу через міжусобні війни, пожежі та стихійні лиха.

У цих садах обов'язково були штучні озера та острови, з'єднані з берегом містками. Придворна знать, включаючи імператорську сім'ю, проводила час у

садах, катаючись на човнах та прогулюючись вздовж берегів озер. За зразком цих імператорських садів аристократи створювали сади у своїх маєтках.

Палацові та садибні сади цього періоду мали подвійне призначення. Вони виконували світські функції, будучи місцем відпочинку, розваг та святкувань для знаті. Однак, в умовах культу Будди Аміти, ці сади, хоча й світські за своєю суттю, завжди були просякнуті духом релігійно-філософського ставлення до природи.

У цей період формувався перший суто японський стиль садів — стиль Дзедо, або природний пейзаж (Дзедо означає "рай, чиста земля, досконалість"). Обов'язковими елементами садів стилю Дзедо були:

- храм;
- озеро з порізаною береговою лінією;
- острови серед озер, що символізують гори (включаючи священну гору Сумеру — центр буддійської космології, або гору Хорай — помешкання безсмертних).

Пейзаж, створений у саду, мав бути копією конкретного природного пейзажу. [21]

Храмові сади при монастирях (так звані «Сухий сад» або «Сад каменів»)

Як уже зазначалося вище, в середні віки вся японська культура, в тому числі і мистецтво садів, знаходилась під впливом буддистського напряму дзен, який вважав інтуїцію єдиним джерелом пізнання і відстоював метафоричне абстрактно-символічне зображення природи. Сад такого типу здавався наче застиглим, з трьох боків його оточує кам'яна стіна, єдиними прикрасами саду служили симетрично розміщені 15 каменів різної форми.

Кожен компонент саду має особливе символічне значення. Для втілення образів використовуються різноманітні матеріали, такі як різнокольорові камені, пісок, скульптури та гравій. Особливо важливими є камені, які відіграють ключову роль у формуванні естетичної основи всього саду. Вибір таких матеріалів походить із давнини, коли японці вважали, що місця, оточені каменями, обираються для постійного перебування духів, що робить ці місця чистими і надійними.

Вибір та підбір кольору, форми і фактури каменів мають особливе значення. Якщо у композиції використовуються камені одного типу, це вказує на те, що майстер прагне втілити єдину ідею з глибоким змістом. Якщо ж поєднуються камені різних кольорів, фактур та розмірів, це свідчить про намагання художника втілити кілька різних, але взаємодоповнюючих ідей.

Камені сіро-блакитних відтінків символізують водну та небесну стихії, чорні та коричневі камені уособлюють земну стихію. Камені із зеленими та жовтими відтінками представляють рослинний світ. Деякі необроблені камені з рельєфною формою символізують тваринний світ. З трьох боків сад огорожений невисоким глинобитним парканом.

Кращим прикладом даного типу садів є "Сад каменів" при монастирі Рьоандзі в Кіото, побудований в 1499 році. Його творцем вважається знаменитий чернець-художник Соамі.

Єдиною прикрасою цього невеликого саду площею 218,8 м², обмеженого з трьох сторін невисокою цегляною стіною, є асиметрично розташовані 15 необроблених чорних каменів різної форми, організованих у п'ять груп. Навколо кожної групи каменів висаджений зелений мох, створюючи обрамлення. Гравій розчесаний граблями у тонкі борозенки.

Вважається, що з будь-якої точки огляду саду відвідувач не зможе побачити всі 15 каменів одночасно, оскільки п'ятнадцятий камінь завжди залишається поза полем зору, затулений іншими каменями. Повністю всі камені можна спостерігати лише з висоти, піднявшись у повітря над садом. Існує думка, що побачити всі 15 каменів можна лише після досягнення просвітлення. Насправді, з кількох точок тераси можна побачити від 12 до 15 каменів.

У саду немає нічого, що піддається змінам — зростання чи в'янення. Проте він не здається застиглим або мертвим. Сад викликає постійно нові враження. Залежно від часу доби та пори року змінюються освітленість каменів, густина їхніх тіней, розмір, відтінок і фактура кожного каменю тощо.

Сад чайних церемоній

Культура дзен вплинула на створення ще одного варіанту японського саду — Саду чайних церемоній, або ро-дзі, який створюється для налаштування гостей на медитативний і спокійний стан перед проведенням чайної церемонії. Він символізує перехід від повсякденного світу до простору духовного споглядання.

Сад, що веде до входу у чайний будиночок, має глибоке духовне значення і відображає філософію дзен-буддизму, яка впливає на чайну церемонію. Прохід через сад допомагає гостям звільнити свій розум від повсякденних турбот і підготуватися до медитації та споглядання. Естетика саду гармоніює з ідеалами чайної церемонії: простота, скромність, невидима привабливість, духовне злагодження всіх учасників.

Сад чайної церемонії характеризується скромними розмірами та включає такі обов'язкові елементи:

- доріжку, що веде до чайного будиночка;
- лавку очікування, де гості очікують на запрошення увійти до чайного будиночка;
- посудину для обмивання рук, відому як Тсукубаї;
- кам'яний ліхтар Орїбе.

Доріжка мала нерівне покриття з каменів, що змушувало кожного відвідувача, незалежно від соціального статусу, йти повільно і обережно, що сприяє медитативному настрою. Також існували спеціально вирівняні ділянки, де гості могли зупинитися і помилуватися садом. Вхід у чайний будиночок був дуже скромного розміру, і кожен, хто входив, мусив нахилитися, а воїнам необхідно було залишити мечі біля входу. Це символізувало рівність всіх гостей, які входили до чайного будиночка.

Кам'яні ліхтарі забезпечують м'яке освітлення, особливо під час вечірніх церемоній. Унікальність цього саду полягала в наявності спеціальної чаші (Тсукубаї) для обмивання рук, що дозволяло гостям очиститися перед входом до чайного будиночка. Огорожі та ворота створюють відчуття відокремленості та інтимності.

Поступово чайна церемонія стає невід'ємною частиною японської культури. Спочатку вона з'явилася у буддійських монастирях як частина ритуальних обрядів, а потім перетворилася на розкішне заняття в придворному середовищі; згодом стала популярною у всіх верствах суспільства, ставши символом зібрань за чашкою чаю.

Стиль чайних садів Японії остаточно сформувався в XVI столітті, коли чайна церемонія стала неодмінною складовою японської культури дзен-буддизму.

Мініатюрні сади біля житлового будинку - цубоніва

Проблема дефіциту земелі на території Японії існувала протягом тривалого часу, але з XIX століття стала надзвичайно актуальною. Це призвело до виникнення невеликих садів біля житлових будинків. Під час будівництва будинків залишалися невеличкі відкриті простори всередині двору для провітрювання приміщень. Тут формувалися маленькі садочки, відомі як цубоніва, які використовували елементи з чайних садів, такі як посудина для обмивання рук, ліхтарі, доріжки, що ведуть до будинку, та великі камені-сходи біля входу. Також у таких садочках зазвичай зустрічалася лише мінімальна кількість хвойних або листяних рослин, таких як азалія або бамбук, чи маленькі деревця. Незважаючи на невеликі розміри, ці садики задовольняли потреби мешканців в природному середовищі в умовах великого міста. Вони відігравали роль символічного зв'язку людини з природою, яка є невід'ємною частиною великого світу. Такий зв'язок мав важливе значення, оскільки відсутність його може відокремити людину від її коренів та первинних джерел.

Поява мініатюрних садів сприяла подальшому розвитку символізму в садовому мистецтві Японії. Ці сади створювалися як місця, де глядач став співтворцем самого саду. Навіть сьогодні, розглядаючи мініатюрний сад, глядач повинен за допомогою своєї уяви та фантазії заповнити його тими елементами, які відповідають його внутрішній сутності в даний момент.

Сучасний японський сад, змінивши свою природу та функцію, все ж зберігає в собі так звану пам'ять поколінь - національну культурну спадщину - у нових

відображеннях. Через зміни, що відбулися, сади втілюють духовність культури, яка стикається з технологічними вдосконаленнями сучасної цивілізації. [20, 21, 23]

2.2. Композиція садів

При огляді класичного японського саду важливо розуміти, що швидко втілити таку красу неможливо. Створення шедеврів японських садів вимагає десятиліть, а іноді й сторіч. Склад саду являє собою ретельно збалансоване співвідношення та естетичний взаємозв'язок між усіма його елементами: рослинами, водою, каменями, скульптурами та архітектурними структурами.

Одна з найдавніших книг про сади, "Сендзай Хісе", датується епохою Хейан. У XIII столітті з'явилися теоретичні твори щодо садового мистецтва, зокрема "Юшітзуке Гокійокі", засновані на принципі контрастів. Ця теорія використовує контраст між двома силами - активною і пасивною. Наприклад, високий камінь розглядався як активний, у той час як лежачий камінь вважався пасивним. Ці дві сили мали бути протиставлені одна одній. Згідно з принципом контрастів, поруч з розлогим деревом необхідно було розміщувати високий ліхтар.

Пізніше відомий чернець-художник Соамі уточнив вчення про контрасти, розробивши 12 стилів простих і морських пейзажів. Наприклад, стиль скелясто-морського ландшафту вимагав наявності високого водоспаду, розірваних грозою дерев та морських каменів на березі; стиль трав складався з круглих пагорбів і пласких каменів, вузлуватих сливових дерев на березі водойми. Ці стилі сприяли створенню двох типів садів: горбистого і плаского. Це було початком вивчення типів ландшафтів, що стало загальноприйнятим у сучасному паркобудівництві і відіграє важливу роль у створенні композиції парків.

У японському стилі традиційно важлива форма, яка зазвичай наближена до квадрата або прямокутника.

Спочатку склалося два види композиції японських садів:

- одинока - із виділенням головного об'єкта, яким може бути будь-який архітектурний елемент або скульптура, такі як скеля, водоспад, пагода,

статуя або ліхтар (особливо п'єдестальний). Цей вид композиції більш підходить для рельєфних місцевостей;

- групова - в якій зосереджена велика кількість елементів, серед яких неможливо виділити головний. Цей вид композиції частіше використовується на відкритих місцевостях.

У груповій композиції японського саду розташування предметів може бути:

- вільним;
- круговим;
- лінійним.

Вільне розташування предметів саду не передбачає хаотичність. Знання, вміння та інтуїція майстра дозволяють розташовувати всі елементи вільно, але гармонійно. У цьому полягає справжнє мистецтво композиційної побудови японського саду. Тут художник повинен мати високий художній смак, щоб майстерно поєднувати всі елементи саду і створювати з них єдину, гармонійну композицію.

Кругове розташування є характерною рисою для невеликих за розміром елементів саду. Ці елементи аранжуються концентрично, утворюючи своєрідне коло в колі. У цьому випадку всі компоненти саду добре видно і чітко сприймаються.

Центральна частина ділянки залишається незаповненою - це Порожнеча. Проте, в східному розумінні, це не просто порожнеча, як її розуміють у європейській культурі. Порожнеча відображає східну концепцію, де вона є центром роздумів того, хто спостерігає. Це місце, де він може розглядати Порожнечу, яка є початком і кінцем всього, оскільки японці розглядають сад як модель всесвіту. У цьому вільному просторі японець може помітити "ма", що означає проміжок або інтервал. Це не лише розділяє окремі частини саду, а й об'єднує їх у єдине ціле, перетворюючи їх на своєрідну кімнату або картину, яку може створити сам спостерігач. У японському садовому мистецтві глядач не лише спостерігач, а й співтворець. Він має самостійно домислити або домалювати картину саду.

Лінійне розташування елементів саду у Японії має обмежене використання, тому що сприймається як різке і не відповідне японським традиціям садово-паркового мистецтва. У випадках, коли лінійне розташування елементів все ж таки застосовується, японці роблять це з великою обізнаністю в традиціях, підпорядковуючи його загальним принципам. У таких випадках стежки та струмки течуть по викривленим лініям, надаючи цим лініям більш плавний вигляд. [28]

Як уже зазначалось, парки або сади функціонували як простори для усамітнення, медитації та спокійного споглядання природної гармонії, втіленої у композиціях саду. Головною метою японського ландшафту було забезпечення людині можливості досягнення безтурботного стану та внутрішнього спокою.

Істотний відбиток на садово-паркове мистецтво Японії наклали природно-кліматичні умови. Це і вологий субтропічний клімат: місцями з різною кількістю опадів, сонячних днів і коливаннями температур. Це і своєрідний рельєф, що став основним елементом композиції, часом рукотворний, з різноманітними водними об'єктами - ставками, річками і водотоками, скелями різної величини і форми, багатим асортиментом деревних порід: вічнозелених, хвойних, листяних, красиво квітучих дерев і кустарників. Деревно-чагарникова рослинність для оформлення саду підбиралася дуже ретельно. Майже відсутній квітковий декор. Вічнозелена флора в саду була джерелом блаженства і спокою. Домінуючим елементом вважалася сосна звичайна, яка цінувалася за її високий стрункий стовбур, стійкість і ажурність крони. В одиночній посадці вона сприймається на тлі газону акцентом і дає ефектне відображення у воді. Палітра хвойних багатобарвна: тут і кедр, і ялина, і ялівець, і тис, і кипарис та ін. Також можна побачити і листяні, і красиво квітучі породи: поряд з плодовими вельми часто застосовуються рододендрони, магнолії. Реліктове дерево гінкго і камфорне дерево - не рідкість. Японці завжди любили вишню сакуру і персикове дерево за красу цвітіння у весняний період, клен за чудове пурпурове осіннє листя. Часто недалеко від будинку висаджувалися бананові дерева, щоб під час дощу слухати «музику крапель» і доповнювати зорові враження слуховими. А особливо шанувалися лотоси на ставках. Однак перевага віддається все ж таки ірисам, хризантемам і півоніям. Уздовж алей схил пагорба

суцільно покривають стрижені чагарники, які створюють зелений фон у вигляді куль і кубів. Важко уявити японський сад без справжнього класика - бамбука, а серед трав'янистих рослин основне місце мають хости з їхнім серцеподібним елегантним листям. [17]

В старовинних японських садах газони не створювались. Відкриті простори покривалися річковим піском, прикрашеним борозенками, іноді зі складними візерунками. Треба зазначити, що японці не прагнуть до яскравого барвистого антуражу свого саду - він швидше монохромний.

2.3. Символіка рослин та об'єктів у садових композиціях

Символіка японських садів, на перший погляд, може здатися вигадливою та важкоусвідомлюваною для європейських спостерігачів. Однак, при поглибленому зануренні у внутрішній світ, навіть представник іншої культури може розглядати та розуміти глибокий сенс культурних символів у японському сприйнятті світу та наближатися до інтуїтивного розуміння таємниць потоку буття, великого Шляху.

Бажання японців відтворити картину світу за допомогою ландшафту на обмеженій ділянці землі призвело до використання у садах переважно низькорослих форм рослин, а з високорослих рослин формувався так званий садовий бонсай. Кожне дерево, камінь або потік води розглядалися японцями як щось більше, що мало свою власну історію та слугувало символами. Тому розташування окремих елементів у ландшафті було далеко від довільного і підкорялося суворим правилам. У японській ландшафтній архітектурі широко використовуються символи, запозичені у давніх поганських вірувань та пов'язані з пізнішим дзен-буддизмом.

Тяжіння до символіки - характерна особливість японського саду. Там можна споглядати і дерево з химерною кроною, що нагадує мінливості долі людини, і зображення черепахи у вигляді певної композиції зі скель, і угруповання каменів і дерев по сім, п'ять або три. [18]

Кожен елемент у японському саду несе своє символічне навантаження. Основа моделі саду відповідає сполученню трьох основних стихій - води, каменю

та рослин. Каміння виступає символом гір, скель та островів, тоді як вода, або пісок, що її замінює, асоціюється з водоймами, такими як озера та гірські річки. Малий рослинний покрив, що використовується у композиціях, в контурі нагадує лісові пейзажі.

Камені в саду мають велике значення, вони визначають його структуру. Розміщення каменів вимагає особливого мистецтва, так як кожен камінь має свою унікальну роль. Вони можуть лежати, "тікати" або "притулятися", і розташовуються зліва направо, щоб відповідати порядку, в якому людина оглядає картину саду. Камені символізують силу та стійкість, і їхня асиметрична розстановка відображає гармонію з природою. Зі старінням на них з'являються мох та лишайники, що створює типову картину кам'янистих садів, де мохові каміння відтворюють сопки, а нерівності на гравію чи піску - брижі водної поверхні. Такий сад називають «плоским» або «сухим ландшафтом».

Вода є необхідним елементом у саду. Вона робить свій внесок у настрій та характер саду. Водоспади - це улюблені створіння природи для японців. Роблять його подалі від будинку, але неодмінно так, щоб чути його шум. Великі та нерівні камені імітують скелі, з яких вода стікає. Русла потоків викладаються з каменю, зазвичай трохи меншого за розміром. Ще один водний елемент - ставки, які відображають небо та рослини, що ростуть на їхніх берегах, створюючи відчуття об'єму. На берегах часто зростають трави та лежать каміння, вкриті мохом. У ставках часто влаштовують острівці з рослинами та з'єднують їх різними містками.

У деяких випадках вода в японському саду може бути лише імітованою. Для цього використовують пісок або дрібну гальку, на якій створюються вигнуті лінії, щоб імітувати рух хвиль. Цей процес зазвичай здійснюється за допомогою дерев'яної дошки з широкими зубцями і відомий як "Каресансуї" - техніка сухого пейзажу. При цьому інші складові саду залишаються реальними, такими, які вони є в живій природі. Такий піщаний майданчик створюють, як символ тиші та простору, на людину вона діє заспокійливо. Найвідомішим прикладом японського саду, що виконаний у даній техніці, є сад храму Рьоандзі в Кіото, створений в 1513 році.

Іншим важливим елементом саду в Японії є рослини, які також несуть у собі різноманітні символічні значення. Вибір рослин утворює важливу складову естетики саду, де переважає зелений колір. При розміщенні рослин особлива увага приділяється вибору вічнозелених порід дерев, зокрема сосни, яка символізує довговічність.

Ніжні рослини, такі як слива і сакура, є символами енергії, сили, терпіння і чистоти, стійкості та благополуччя. Плачуча верба у японців асоціюється з дівочою сором'язливістю, чистотою і смиренністю. Клен буде символізувати вченість, життєву мудрість, а також велич. Мох, який часто можна зустріти в японських садах і парках, - це символ надійності, материнської любові, заступництва і захисту.

У саду обов'язково присутні бамбук та різні види злаків, чия скромність сприяє гармонії загального ландшафту. Листяні породи, такі як азалія, камелія та магнолія, також представлені, з урахуванням їхньої сезонної динаміки.

Розміщення рослин у саду враховує їхню сезонну зміну акцентів. У весняний період сад оживає цвітінням сакури, яке створює біло-рожеві обриси квітів, що супроводжуються малиново-рожевими азаліями. Влітку, коли дерева відцвітають, їхні пелюстки створюють маленькі острови на крихітному ставку, а гілки створюють химерні візерунки на тлі темного неба в повний місяць. Акцент завжди зміщується на найбільш вражаючу рослину в поточний момент, щоб можна було насолоджуватися її красою без зайвих відволікань. Різні рослини змінюють одна одну в процесі сезонних змін, зберігаючи гармонію композиції.

Також, символічним елементом можуть бути доріжки. У чайних садах, наприклад, до чайного будиночку веде невелика стежка, яка може інтерпретуватися як перехід від реального світу до таємничого обрядового простору чайних церемоній.

Що стосується тварин і пов'язаного з ними символізму, то вони присутні у японських садах, як ми зазначили вище, не в реальному прояві, а також у вигляді символів, найчастіше островів, які своєю формою нагадують тварин. Це можуть бути черепахи як символ довголіття; журавель як символ божественності і довголіття. Єдиними реальними представниками фауни у японських садах є

дзеркальні карпи, яких пов'язують із завзятістю і силою. А якщо гості саду вирішать погодувати мешканців ставку, то цей вчинок, як вважають японці, благотворно позначиться на кармі – станеться прощення гріхів. [18, 20]

2.4. Функції садово-паркової культури

Як уже зазначалось, основою світогляду японського народу є сприйняття людини як невід'ємної частини природи. Відмінно від європейської традиції, японська культура не підкорює природу, а намагається зрозуміти її закони та прагне досягти гармонії з цим священним світом. Взаємодія з природою впливає на творчість, повсякденне життя та формування філософських та моральних принципів японської культури. Недомовленість, гармонія, простота, взаємопроникнення та єдність різних полюсів життя, які черпаються з природи, є важливими принципами японської культури, які виявляються у художньому мисленні, поезії та живопису, формуючи психологію нації та лексику її естетичної мови.

Відповідно до впливу японських садів і парків на відвідувача, дослідники виділили кілька основних функцій, які виконує садово-паркова культура: утилітарну, естетичну, релаксаційну, гносеологічну, оздоровчу, функцію візуалізації, інформаційну, а також ідеологічну.

Утилітарна функція японських садів полягає в тому, що відбувається акцентування уваги на корисності природи для людини. Підкреслюється їхня важливість для побутового комфорту, здоров'я та благополуччя людей, а також їхній внесок у соціально-економічний розвиток та екологічну стійкість. Зелені насадження в садах сприяють покращенню якості повітря, поглинають вуглекислий газ та зменшують рівень шуму, що допомагає створити здоровіше та комфортніше середовище для проживання.

Естетична функція полягає у гармонізації садово-паркового простору, передачі краси і пропорцій природніх об'єктів.

Як зазначила Вікторія Тарас у своїй статті «Садово-паркове мистецтво: структура, функції, стильові ознаки», краса в садово-парковому мистецтві є естетичним узагальненням досконалості цілого, цінністю культури. Здатність сприймати ціле як вияв краси є феноменом культури і має в ній свою ціннісну форму. Естетичний смак відвідувача саду чи парку є тим духовним інструментом, який дає змогу крізь призму розуміння людиною культури підніматися від здібності сприймати реальні прояви краси, що характерно для всіх людей, до здатності розуміти досконалість цілого та отримувати естетичну насолоду». [10]

Необхідно зазначити, що утилітарна і естетична функції знаходяться у тісному зв'язку. В японських садах естетичне сприйняття садів доводилося до їхнього обов'язкового утилітарного використання. Наприклад, в японських садах прийнято розміщувати колодязі або невеликі ємності для омивання та пиття води. Це може свідчити про поєднання утилітарної та естетичної функцій.

Прикладом гармонійного поєднання природи і архітектури може бути сад заміського палацу Кацура в Кіото. Він був створений Коборі Енсю (1579-1647 рр.) в 1620-1624 рр. Цей сад побудований на контрасті: в центрі парку прямі лінії кам'яних містків і стежок нагадують про втручання людини у природу. Матеріалом для споруд слугували необроблені стовбури, які розкривають первинну красу дерева.

Релаксаційна функція

Споглядання за природою прагне до глибокого вивчення власного Я і внутрішнього духовного життя. Прогулянки по саду, спостереження і споглядання мають призвести до визначених асоціацій у японця: у релігійної людини (буддиста) вони будуть торкатися релігійних і світоглядних уявлень; у нерелігійної людини викличуть спогади з минулого досвіду. В цьому та іншому випадку, ці асоціації спонукатимуть спостерігача до деяких роздумів; відбудеться концентрація його уваги і, найголовніше, відбудеться перехід у медитативний стан.

Японський сад дозволяє не тільки милуватись красою природи та її гармонією. Медитуючи у саду чи просто гуляючи по саду, людина може усвідомити

себе частиною єдиного світу, єдиного Всесвіту. Припускається, що дане прийняття себе дозволить людині знайти внутрішній спокій та умиротворення.

В історії мистецтва Японії існують багаточисленні свідчення того, як перебування в садах або ж просто спостереження за природою впливали на духовний світ людини.

В будь-якому місті світу є не один парк або сад, що свідчать про те, що прагнення побути наодинці із собою і з природою у людини все ще велике, не дивлячись на процеси урбанізації.

У сучасній Японії дана функція також проявляється у появі мініатюрних садів каменів, які можна поставити на робочий стіл. Японські бізнесмени дуже люблять такі садки, так як вважається, що розпушування піску мініатюрними грабелями знімає стрес.

Гносеологічна функція, тобто сприяння пізнанню та розумінню навколишнього середовища, природи та культурної спадщини.

Відображення даної функції японських садів можна побачити у прагненні японців мати в своєму будинку відомі пейзажі. Ця традиція зародилася приблизно в IX-X ст., коли один імператор побажав мати всі свої володіння в мініатюрі. Багаті японці відтворювали такі пейзажі як: Мацусима – розсип островів серед сяючої гладі моря; Ама-но-Хасідате – довга стрічка, покрита лісами, тонкий кордон між двома річковими відстанями; озера у вигляді серця і багато іншого. Наприклад, в парку Кьораку-ен, який знаходиться в місті Окаяма і був зруйнований в 1687 р., відтворено Західне озеро, яке повинно нагадувати про подорож у Китай.

В XVII-XIX ст. ідея відтворення відомих пейзажів змінилась ідеєю подорожі. Це пов'язано з тим, що саме в цьому часовому проміжку Японія ввела самоізоляцію від інших країн, таким чином обмеживши подорожі в інші країни для своїх громадян і, одночасно з цим, ввівши обмеження подорожей всередині самої Японії.

Основна відмінність ідеї подорожі від ідеї відтворення відомих пейзажів полягає в тому, що тепер у садах відтворювались не самі пейзажі, а лише їхня символічна згадка. Обов'язковою умовою було те, що садовий ансамбль повинен був бути відомим, але тільки лише освіченій людині. В основі таких садів

лежать сюжети з усних та письмових історій. У парку Рікігуен, який був зруйнований в 1702 р., перед відвідувачами розкривається послідовність із 88 сцен, які засновані на описах та епітетах, що зустрічаються у класичній японській поезії: «Манійосю» і «Кокінсю».

Також, садово-паркова культура несе *оздоровчу функцію*.

Взаємодія з природою в японських садах може мати позитивний вплив на фізичне та психічне здоров'я. Прогулянки в садах сприяють зниженню стресу, зняттю фізичного та емоційного навантаження, поліпшенню настрою та загальному самопочуттю, появі позитивних емоцій.

Функція візуалізації достатньо тісно пов'язана зі сприйняттям кольорової гами. Вченими було доведено, що кольори, в тій чи іншій мірі, впливають на розум і психіку людини.

Японці вважають, що кожен колір має свою власну душу, а, значить, є живою істотою, за якою необхідний догляд і турбота з боку людей. Колір, як і людина, може бути доброю або злою, веселою або сумною. Колір може впливати на сприйняття людини позитивно чи негативно.

Кожен колір, що використовується в композиції японського саду, несе певне значення:

- Зелений символізує життя, силу;
- Червоний – енергію. Слід відзначити, що даний колір, на думку японців, є великою кількістю негативної енергії, тому не дасть людині, яка на нього дивиться, знайти внутрішній спокій;
- Жовтий колір є символом божества. Однак у садах може використовуватись тільки при умові деякої затемненості;
- Білий колір заборонено використовувати у повсякденному житті, так як він є символом жалоби.

У японських садах і парках колір застосовується з кількома цілями:

- для виділення предметів, які пофарбовані в той чи інший колір
- для привернення уваги обивателя до інших елементів саду.

Сад у Японії рясніє контрастами, як пейзажними, так і кольоровими. У зв'язку з тим, що одною зі складових японської філософії є поняття про Ін-Янь, то і в саду можна зустріти прояв цього поняття: це поєднання та єдність темних і світлих елементів у садовому ансамблі. Наприклад, світла галька чи пісок і темно-зелені дерева і рослини. Також проявом Ін-Янь є наявність води і острівці, які з неї піднімаються.

Інформаційна функція пов'язана з різноманіттям «повідомлень» зеленої архітектури та з розшифруванням їхніх значень, символіки та емблематики.

Часто буває так, що символіка японського саду перевантажена різними складовими. В той же час в кожному японському саду чи парку повинні бути обов'язкові елементи. Це вода, яка може бути у справжньому або штучному прояві, рослини, які мають символічне для японців значення, а також тварини в нереальному прояві. Більш детально питання символіки в японських садах висвітлено в даній роботі в окремому підрозділі.

Ще одним проявом інформаційної функції є числовий символізм. Основні числа, які можна зустріти в японському саду та їхні трактування:

Число 3 – буддистська тріада – Будда минулого, теперішнього і майбутнього.

Число 5 – п'ять шляхів досягнення стану Будди; п'ять головних елементів природи.

Число 8 – восьмирівневий шлях пізнання істини.

Число 13 – число областей знаходження Будди.

Найбільш яскравим прикладом такого символізму є Водний сад п'яти постійностей, створений в ХХ столітті скульптором Асакура Фуміо. В цьому саду є п'ять каменей, які можуть мати різні трактування (така була ідея автора):

- 1) 5 каменів – 5 буддистських заповідей;
- 2) 5 каменів – 5 шляхів досягнення Нірвани;
- 3) 5 каменів – 5 конфуціанських чеснот.

Що саме символізують ці камені вирішує кожен відвідувач сам. І в цьому є унікальність японського саду.

Ідеологічна функція напряму пов'язана з релігією, яка мала дуже великий вплив на розвиток садово-паркової культури Японії. Це і дзен-будизм, і даосизм, і синтоїзм. Детально про це написано в розділі 2.1.

Можемо зробити висновок, що садово-паркова культура Японії ґрунтувалась і розвивалась, ґрунтуючись на релігійно-філософських вченнях. Спільним для всіх тих вчень було те, що в них присутня ідея обожествління навколишнього середовища.

Ще одним проявом ідеологічної функції саду є сила слова, яка відображається у надписах, присвяченим тим чи іншим подіям. Надписи можна зустріти на стеллах, колонах, воротах, арках і т.п. Більшість надписів співвідносяться з тими чи іншими історичними подіями. В Японії сила слова проявляється в тому, що на каміннях часто розміщують настанови, висловлювання мудреців давнини або відомі вірші, які повинні викликати у відвідувача певні роздуми. [17, 18]

Отже, ми бачимо, що функції садово-паркової культури Японії доволі різноманітні, і неможливо виділити якусь одну основну або головну. Кожна з описаних функцій відіграє важливу роль в садово-парковій культурі і житті людини. В кожному саду, сквері, парку Японії існує певний баланс усіх зазначених функцій. І якщо одну з них звести до мінімуму або повністю вилучити із садово-паркового комплексу, то це призведе до порушення гармонії саду, як внутрішньої, так і зовнішньої.

В той же час, щоб садово-паркова культура змогла існувати, а найголовніше, конкурувати у світі, де розвинені сучасні технології та швидкими темпами відбувались урбанізація, садово-парковій культурі необхідно увібрати в себе всі можливі рідкісні, унікальні елементи природнього навколишнього середовища, а також всі наявні досягнення у даній області. Причому ці досягнення повинні бути не тільки сучасні, але й які відбуваються з попередніх цивілізацій. В цій ситуації приклад Японії є показовим, так як ця країна є унікальним явищем з'єднання і єднання природи і сучасного технологічного світу. Японські сади і парки є гарним підтвердженням цьому.

Таким чином, можна зробити наступні висновки:

- у формуванні садово-паркової культури Японії можна спостерігати наявність стійкого стандарту норм і правил, які виникли в глибокій старовині та були відточені протягом довгого часу, став незмінним набором вимог до функціоналу даного виду культури;

- під впливом зовнішніх змін, до яких можна віднести науково-технічні відкриття, технологічні нововведення і сучасні тенденції моди, садово-паркова культура Японії демонструє високу ступінь адаптації, органічно вписуючись у місцеве середовище;

- синтез історичного наслідування у вигляді парків і садів Японії та сучасних тенденцій суспільства створив неповторність та унікальність японської культури як такої.

РОЗДІЛ 3

РОЛЬ САДОВО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ (ФЕНОМЕН ЯПОНСЬКИХ САДІВ)

3.1. Садово-паркове мистецтво як вираз культурних цінностей

Сади і парки виникають на зорі цивілізації. Нації, цивілізації і навіть релігії та школи цінували природу на основі своїх ідеологій та визначали природу та природні елементи на основі принципів і цінностей, які є результатом цих ідеологій. Здається, проєктування садів і парків в різних країнах відбувалось у прямому зв'язку з культурою і зараховується до культурних видів.

Існує безліч прикладів: сади Семіраміди, французькі регулярні парки, британські природні парки, ісламські сади і парки, парки Далекого Сходу, сади і парки Європи. Аналіз садів і парків дозволяє зробити висновок: вони відображають коди культури.

Сади і парки щільно пов'язані з історією держав, їхнім побутом, повсякденністю, світосприйняттям – науками, мистецтвами і різними формами життя.

Як ілюстрацію даної думки, простежимо особливості садово-паркового мистецтва Англії, батьківщини так званих «пейзажних парків». Палацово-паркове мистецтво Англії ще у XVII столітті представляло собою синтез традицій античності, французького класицизму та голландського бароко. Основний принцип мистецтва того часу полягав у наслідуванні природи, але через призму античних ідей. Люди XVII століття намагалися передбачити, яким буде сад через десятиліття, копіюючи естетику французького класицизму та рясність голландських садів. Використання квітів стало нововведенням у садовому мистецтві того часу, що відрізнялося від попередніх епох. У плануванні садово-паркових комплексів Англії помітні риси класицизму, такі як геометричні лінії та упорядкованість елементів, але разом з тим сади були наповнені різнобарвністю та різноманіттям. Окрім квітів, у садах були скульптурні групи, дерев'яні зображення та спів птахів, що додавало

їм особливого шарму. Ці квіткові сади стали основою для подальшого розвитку пейзажного типу садово-паркового мистецтва в XVIII столітті в Англії.

У XVIII столітті виникає новий філософський напрямок, відомий як Просвітництво, що визначає мету садово-паркового мистецтва як наслідування ідеальної природи. Філософи такі як Дені Дідро та Алексіс Поп пропагували ідею удосконаленої природи, вважаючи, що мистецтво повинно повертатися до простоти і спокою античності. За часів англійського неокласицизму з'явився пейзажний парк, відомий як "палладіанство". Термін "picturesque", описуючи мальовничість, починає використовуватися для пейзажних парків, де садівники відмовлялися від геометричної організації простору, намагаючись імітувати дику природу. У 1804 році у Великобританії була заснована "спілка садівників", аналогічні організації з'явилися й в інших країнах. [12]

Отже, якщо французький регулярний стиль можна розглядати як вияв авторитарної влади людини над природою, вираження прагнення "упорядковувати", славити і підкоряти її одночасно, що стає доказом необмеженої влади монарха, то англійський пейзажний стиль втілює концепцію природного гармонійного ладу, де парк сприймається як об'єкт поклоніння природі; він відзначається виразним захопленням легендами, міфами, античними героями і історичними зв'язками.

Також, важливо звернути увагу на особливо яскравий вияв садового мистецтва Китаю - парк Іхэюань (парк Безтурботного відпочинку), який вважається одним з величезних шедеврів разом із Версалем. Символічна семантика цього парку включає різні шари духовної культури Китаю - передусім філософські вчення - конфуціанство, даосизм та буддизм. Значну роль в ньому відіграють також міфологічні та фольклорні образи та особливості художньої культури - поезія, проза і т.д. Саме цей парк вплинув на модний напрямок в Європі - шинуазрі та послужив зразком для майстрів садового мистецтва Англії та Франції.

Тут дуже різноманітно й майстерно втілені взаємовідносини ян та інь, що базуються на триграмах і гексаграмах "Іцзин" ("Книга змін"). Цей парковий ансамбль представляє собою "сади в саду", нагадуючи всім відомі "сфери в сфері".

Він зображує картину світу, що розгортається в порах року, що чергуються; для чого квіти відібрані таким чином, що їх цвітіння означає новий етап, символізуючи весну, літо, осінь, зиму. "У складний архітектурний ансамбль парку Іхэюань входить тридцять шість ручних елементів (це число - результат множення 4 на 9: перше парне число є символом Землі та жіночого, темного початку інь, друге - непарне, уособлює сили Неба та чоловічого, сонячного початку ян)". Архітектура, скульптура, написи, доріжки, навіть характер тіней, кинуті спорудами та деревами, - все спрямовано на виявлення ідеальної картини світу.

Погляд на природу в рамках саду та у зв'язку з людськими потребами та бажаннями, які задовольняють необхідність укорінення, призвела до того, що зображення природи в саду розглядається як культурна спадщина. Сад та його проектування є основою для вивчення культурних особливостей і рис різних народів. Люди шукали свій вічний інтерес до ідеального і недосяжного світу у садовому будівництві, і сад повністю відображає кожную культуру. І мистецтво, і знання повністю відображаються в саду, в якому інженерна творчість досягає вершини.

Таким чином, ідентифікація значення природи в культурі народу є дуже важливою. Вивчення культури кожної нації безпосередньо стосуються вивчення стосунків між людиною і природою, які є настільки міцними, що їх можна узагальнити як вивчення цілої культури і навпаки. Тобто для того, щоб вивчити зв'язок кожної культури з природою правильно, потрібно звертатись до культурних особливостей.

3.2. Культурний феномен японських садів

Садово-паркове мистецтво Японії є однією з головних культурних спадщин країни. Воно являє собою унікальну комбінацію природнього та архітектурного середовища, зберігаючи при цьому баланс між ними та відображаючи філософію та естетику японської культури.

Для Японії характерна висока й водночас своєрідна паркова культура. Впродовж всієї історії японської художньої культури вона тяжіла до уявлень про

людину як органічну частину світу природи, формуючи канон краси в житті та мистецтві. Відтак закони природи в Японії шанувалися як священні і неухильні. Вони мали значення таких, що впливають на моральний стан суспільства.

Філософське та естетичне осмислення природних феноменів є ключем до розуміння японського мистецтва, світогляду та давніх традицій. Ставлення до природи розкриває сутність японської культури та її основний зміст, що полягає в постійній потребі людини спостерігати за природою, прагнучи внутрішнього діалогу з горами, водоспадами, деревами та травами. Це самоусвідомлення та самовідчуття залишили відбиток на психології нації, стилі мислення, поетиці та лексиці японської художньої культури, зокрема мистецтва, в якому природа сприймається не лише як зовнішнє середовище, але й як внутрішній простір для духовних і естетичних пошуків. Феномени природи, такі як зміна пір року, цвітіння дерев, тихий шум водоспадів або тріскіт бамбука, набувають символічного значення, що відображає філософські концепції та етичні принципи.

Найяскравіше сутність японського саду висловив японський архітектор Макото-Накамура, який стверджував, що краса японського саду пов'язана з двома основними ідеями: мініатюризацією і символізмом. Ці якості розвивалися в Японії протягом багатьох століть. [20]

Японська художня культура, від поезії до живопису, від архітектури до садового мистецтва, просякнута глибокою повагою до природи. Вірші хайку, короткі і насичені, часто відображають миттєвий настрій природи, дозволяючи читачу зануритися у момент та знайти у ньому глибокий сенс. Традиційні японські сади, де кожен камінь, кожна рослина розміщені з уважністю до символізму і природної гармонії, створюють простір для медитації та внутрішнього спокою.

Японський сад і сад європейський не просто різні, але в значній мірі протилежні за думкою, що в них вкладена. Європейський парк – це природа, яка перетворена розумом людини. Це завжди декоративно видозмінена природа, яка існує як архітектурне відлуння в природньому середовищі, що оточує людину. При всьому різноманітті європейських садів і парків всі вони разом, як єдине ціле, протистоять японському саду, навіть не дивлячись на те, що європейські парки

кінця XVII - початку XVIII століття відчують на собі значний вплив китайських садів, які кількома століттями раніше стали прототипом японських садів.

Реконструюючи культурний контекст Японії, необхідно врахувати базові параметри, що формують специфіку світогляду японської нації. Серед них особливе значення мають хронотопічні характеристики японської культури, які вплинули на способи адаптації японського народу до ландшафту, матеріальної і духовної культури, а також на домінуючі ціннісні установки суспільства. Замкнутість фізичного простору, обумовлена відокремленим географічним положенням Японського архіпелагу, стала фактором, що зумовив своєрідне сприйняття японцями безперервності часу та наступності історичних подій. Результатом освоєння фізично обмеженого простору стало прагнення до деталізації, підвищена увага до дрібних просторових форм, структуризація простору, а також певна інтровертність та відособленість японської культури. Фокусування на близькому, доступному безпосередньому чуттєвому сприйняттю об'єктів, пильна увага до дрібних деталей і найменших змін навколишнього світу, а також тонкість сприйняття є характерними рисами японської культури і мистецтва. Ці особливості перцепції вплинули як на специфіку зовнішнього світосприйняття японців, так і на їхнє ставлення до свого внутрішнього світу. Японська культура цінує мінімалізм, естетичну стриманість та вміння знайти красу в простоті. Це проявляється в архітектурі, де простір і світло грають ключову роль, в мистецтві ікебани, де кожна квітка має своє місце і значення, і в чайних церемоніях, які перетворюються на ритуал споглядання і духовного очищення.

Для японців поняття дзен є значно ширшим, ніж просто напрямок буддизму: це одночасно і релігія, і філософія, і спосіб життя.

Вдосконалення духу через споглядання краси є головною метою створення садів. Ще до впровадження садової культури в період Асука (епоха в історії Японії 538-710 рр.) в Японії вже були деякі елементи садової культури. Існували ставки й водойми для ритуалів і ставки як божественні острови, скельні споруди, такі, як івакура (священна скеля, де моляться богам) й івасака (кам'яний вівтар, зведений в давнину для виклику богів), а також ставки й джерела як водні огорожі для захисту

житлових районів. Японські сади виникли не з цих ритуальних ставків і кам'яних композицій, але ставки викопували, будували острови, зводили камені, і їм поклонялися як богам. Можна сказати, що ця віра була інстинктивно прихована в крові японців. За словами відомого історика пейзажів та архітектора Мірея Шігеморі, її слід визнати джерелом японських садів, оскільки вона відіграла важливу роль у розвитку імпортованої садової культури в культуру, унікальну для Японії.

Японська традиція здавна полягала в тому, щоб підтримувати добре спланований сад якомога ближче до його початкового стану, що є надзвичайно рідкісною практикою на Заході. Багато відомих садів, здається, мало змінилися протягом кількох століть, окрім неминучої зміни рослин.

Японські архітектори сучасності постійно використовують ще один важливий аспект традиції садово-паркового мистецтва – створення ілюзорного простору, який за розмірами здається більшим за реальний. Художнє осмислення відносності простору, уміння організувати малий простір так, щоб він виявився змістовним, духовно значущим, - ці якості, що виростають на ґрунті національної спадщини, стають характерною особливістю сучасної творчості. В умовах щільної міської забудови, гострого дефіциту простору для забудови вони отримують значення важливого засобу художньої виразності, а практичні традиційні навички допомагають рішенню задач організації декоративних ландшафтних композицій на зовсім маленьких вільних земельних ділянках, на дахах, балконах, лоджіях. Поруч із компонентами живої природи – рослинами і камінням – художники включають у ці композиції скульптуру, декоративну кераміку, фонтани.

Якщо у минулі віки художниками садів були головним чином поети-живописці або майстри чаю, то серед сучасних авторів, в основному, ми зустрічаємо архітекторів. Вони глибоко переосмислюють традиції і загальні принципи садового мистецтва минулих століть і відкривають нові можливості їхнього втілення у своїй творчості. [27]

Ще на початку ХХ століття мистецтво японських садів стало відомо в Європі і Америці і викликало багато наслідувань, що мало значний вплив на весь хід

еволюції ландшафтної архітектури у ХХ столітті. Після другої світової війни воно отримує світове визнання і велику розповсюдженість як у своїх канонічних, так і в модернізованих формах. Це в свою чергу стимулювало творчу активність японських майстрів у пошуках нових шляхів розвитку його традиційних і нетрадиційних форм.

3.3. Садово-паркові комплекси як символи національної та регіональної ідентичності

Садово-паркові комплекси відіграють значну роль у формуванні та виявленні ідентичності суспільства. Навіть у сучасному світі, на тлі технологічних досягнень та глобалізації, ці спеціально створені ландшафти залишаються важливими символами національної та регіональної самосвідомості.

Сади та парки є відображенням національної культури та історії. Вони можуть бути споруджені згідно з традиційними ландшафтними стилями, які відзначаються властивою для певної нації архітектурою та дизайном. Наприклад, французькі сади славляться своєю геометричною точністю та симетрією, що відображає французьку естетику та порядок.

Знаменитий Версальський палац та його розкішні сади вважаються символом французької елегантності та мистецтва. Розташований поблизу Парижа, цей комплекс був споруджений за наказом французького короля Людовика ХІІІ і відображає вплив раннього абсолютизму у Франції. Він вважається архітектурним шедевром барокко. Геометричні форми, фонтани, алеї та скульптури, квітники у садах Версалю, що займає площу більше 800 гектарів, ілюструють велич та магніфікантність французької культури.

У той же час, англійські парки відомі своєю природністю та невимушеністю, що відповідає англійському підходу до природи та відносин з нею.

Специфічні погодні умови Англії, які супроводжувалися частими опадами, були сприятливим фактором у швидкому розвитку пейзажних парків. Великі луки, що прикрашалися натуральними групами дерев і кущів або красивими окремими

деревами, ставали основою ландшафту. Особливою окрасою цих парків стали величаві силуети ліванських кедрів.

Луки в англійських парках виконували не лише утилітарну функцію, але й мали декоративне значення, вони були не лише пасовищами, але також місцями для випасання отар і підтримання ґрунту у гарному стані.

Запит до естетики та натуралізму проявився у відмові від жорстких композиційних правил. Алеї та стежки стали вільно переплітатися по парку, створюючи змієподібні лінії, які обходили мальовничі групи дерев і кущів. Романтичні каскади води спадали по кам'янистих схилах, що стали основою водних систем парків, змінюючи традиційні фонтани та прямокутні водойми епохи класицизму.

Значно вплинув на розвиток пейзажного парку у Великобританії теоретик і практик ландшафтного мистецтва Хемфрі Рептон в кінці XVIII – на початку XIX століття. В кожній пейзажній картині живої природи, так само, як і в живописі, Рептон бачив три плани. Найбільш активно він використовує перший план, стверджуючи, що його можна змінювати, перевтілювати. Другий план Рептон назвав «середнім», що створює глибину і перспективу, вирішується більш масштабно і вільно. Третій план, на думку Рептона, є тільки фоном, природним ландшафтом, який змінювати не можна.

Врівноваженість, співрозмірність, масштабність і послідовність композиції – це основні закони побудови паркового ландшафту. Рептон стверджував, що краса природи часто буває прихована від людини і задача архітектора – розкрити її. Красу ландшафту створюють рельєф, каміння, вода і ліс.

Красу англійського пейзажу складає великий трав'янистий луг, що служить пасовищем. Саме його необхідно завжди виділяти. Домашній скот – корова або вівця – обов'язковий елемент кожної пейзажної картини Рептона. Вони створюють характерну для романтичних настроїв XVIII століття ідилію.

Пейзажний парк мав за мету передати природу у всій її різноманітності форм, кольорів і текстур. Особлива увага приділялася створенню перспектив, що відкривають види на навколишній ландшафт, з метою створення враження злиття

парку з природним середовищем. Для досягнення повної гармонії паркового пейзажу з природним ландшафтом часто застосовувалися декоративні споруди та групи дерев, розташовані за межами парку.

Рептон разом з архітектором Джоном Нешем взяв участь у створенні проєкту Ріджент Парку в Лондоні.

Інші талановиті архітектори тієї епохи, такі як Л.Браун, Ч.Бріджмен, У.Чемберс, У.Кент заклали основи пейзажного паркобудування, яке широко розповсюдилося в Європі та Америці. Даний стильовий напрямок парку отримав назву за назвою країни, де виник. Відтоді пейзажний парк стали називати «англійським». Перші пейзажні садово-паркові об'єкти Англії були проникнуті сумним настроєм. В них з'являлися похмурі руїни, могили. Сумний настрій підсилювали плакучі форми дерев і кустарників, відчуття зосередженості – пірамідальні форми. [15]

В пейзажний період паркобудування виділились наступні основні типи садово-паркових об'єктів:

- 1) сади і парки лордів;
- 2) міські сади і парки для відпочинку простого народу;
- 3) озеленення площ.

Таким чином, для пейзажного садово-паркового мистецтва Англії особливо характерні наступні риси: широке використання газонів; широке використання топіарного мистецтва; домінуюча роль окремих дерев; складні обриси в штучних водоймах.

Протягом ХІХ століття, з розширенням міських територій та зростанням населення, у США виникла потреба у створенні просторів для відпочинку та взаємодії з природою. У цей період були закладені такі відомі парки, як Центральний парк у Нью-Йорку та Бостонський громадський сад.

Центральний парк є яскравим прикладом символу національної ідентичності. Створений у середині ХІХ століття за проєктом Фредеріка Лоу Олмстеда та Калверта Вокса, парк став не лише рекреаційним простором, але й культурним центром. Він відображає демократичні ідеали, доступність природи для всіх верств

населення та важливість громадських просторів у міському житті. Центральний парк також є місцем проведення численних культурних та соціальних заходів, що сприяє зміцненню національної ідентичності через спільні події та традиції. [1]

Бостонський громадський сад, заснований у 1837 році, є першим ботанічним садом в Америці і відображає регіональну ідентичність Нової Англії. Сад є символом історичної спадщини та культурних традицій регіону. Його ландшафтний дизайн, включаючи відомий лебединий ставок та квіткові клумби, відображає європейські впливи та місцеві природні особливості. Бостонський громадський сад також є місцем проведення численних культурних подій, що сприяє зміцненню регіональної ідентичності.

Парк «Золоті Ворота» у Сан-Франциско є символом регіональної ідентичності Західного узбережжя. Створений у 1870-х роках, цей парк відображає унікальні природні та культурні особливості Каліфорнії. Парк містить численні сади, музеї, озера та культурні установи, що робить його важливим центром громадського життя та туристичною атракцією. Золоті Ворота Парк також є місцем проведення численних фестивалів та культурних заходів, що сприяє зміцненню регіональної ідентичності через спільні події та традиції.

Сади у Південній Італії можуть включати елементи сухостійних рослин, що відображають специфіку цього регіону. Такі місцеві особливості сприяють формуванню та підтримці регіональної ідентичності.

Також, в даному контексті слід згадати так звані Національні парки, представлені у різних країнах світу. Вони відрізняються один від одного своїми унікальними особливостями. Так, у Національному парку Йосеміті в Каліфорнії природа відображає типові флористичні риси цього регіону, включаючи величезні водоспади. Особливості цього парку включають широкі дороги для автомобілів і зручні місця для паркування. Варто зауважити, що парк розташований на території, населеній індіанцями, що підкреслюється наявністю вігвамів, де проводяться традиційні обряди. Також тут можна побачити величезний валун, на якому, за легендою, сиділи індіанські жінки, вважаючи, що це додає їм жіночої сили, а також місце, де товклили зерно. А ось у Сінгапурському парку орхідей можна побачити

величезну кількість дитячих майданчиків. У Сінгапурі в кожному музеї є зали для дітей, де вони можуть валятися на виставлених експонатах, є навіть спеціальний дитячий музей. А в Фінляндії у національних парках – зовсім інша природа. Інші форми взаємодії з відвідувачами. Виділено місця для пікніків, де спеціально споруджені пристрої для розведення багать, приготування їжі тощо.

3.4. Вплив садово-паркового мистецтва на формування культурної пам'яті

Садово-паркове мистецтво відіграє вагомий роль у формуванні та збереженні культурної пам'яті суспільства. Відображаючи історичні епохи, філософські течії та культурні традиції, сади та парки стають не лише місцями відпочинку та насолоди природою, але й символами культурного спадку, що передається з покоління в покоління.

Від античності до сьогодення, кожна епоха залишила свій відбиток у садово-парковому мистецтві, формуючи унікальний стиль та композиційні принципи. Сади та парки відображають культурні цінності та символіку свого часу. Наприклад, французький регулярний стиль, що домінував у XVII столітті, був символом абсолютизму, демонструючи владу людини над природою. Натомість англійські пейзажні парки XVIII століття втілювали ідею природного порядку та гармонії з навколишнім середовищем, прославляючи красу дикої природи.

Сади також стають місцем втілення філософських ідей. Так, за часів Просвітництва, пейзажні парки створювалися з метою наслідування природи, але природи ідеальної, удосконаленої. Вони відображали ідеї гармонії, краси та розуму, що панували в суспільстві того часу.

З розширенням ідеї збереження природної спадщини у XIX столітті з'явилися національні парки. Перший національний парк був створений у Йеллоустоні, США, в 1872 році. Цей крок став важливим у розвитку світового руху збереження природи. Національні парки не лише зберігають унікальні природні ландшафти, але й виконують важливу освітню, рекреаційну та культурну функції, сприяючи формуванню екологічної свідомості та культурної пам'яті.

Серед різномаїття садів і парків, меморіальні парки займають важливе місце, зберігаючи пам'ять і розповідаючи історії минулих епох. Чи то вшановуючи місцевих героїв, вшановуючи переломні події, чи відзначаючи важливі події, ці фізичні маркери служать як мовчазні хранителі минулого.

Особлива емоційна атмосфера меморіальних комплексів створюється завдяки збереженню матеріально-просторового середовища пам'ятної події з включенням у неї пам'ятних знаків, написів, окремих пам'ятників. Це своєрідний музей, експонати якого несуть інформацію історичної достовірності, і водночас це простір, причетний до героїчної або трагічної події.

У меморіальному комплексі кожний композиційний елемент впливає на інші або підсилює їхній вплив. Таким чином, тема меморіалу розкривається через багатство інформації, що можна вважати характерною рисою сучасності.

Меморіальні парки та меморіальні комплекси часто монументальні за своєю трактовкою. Монументальне мистецтво володіє великою силою естетичного впливу і здатне вирішувати великі ідеологічні завдання. [14]

Дуже значимим у контексті збереження національної історичної пам'яті є Парк Миру в Хіросімі. Це один з перших масштабних парків післявоєнної Японії, задуманий і реалізований як синтез національних і сучасних просторових і конструктивно-пластичних ідей. Комплекс складається з широкої площі для маніфестацій (вона засипана білою галькою) з лаконічним і скорботним пам'ятником-аркою, легких, піднятих на стовпах будівель музею, адміністративного корпусу і бібліотеки. На задньому плані видніється кістік одного з небагатьох будівель, що вціліли під час атомного бомбардування, який також візуально включається в ансамбль, уособлюючи зловісну примару атомної смерті. Силуети далеких гір як фон для всього комплексу стає образом батьківщини, отримуючи велике смислове і емоційне навантаження. Меморіальний комплекс, який має величезне значення і для Японії, і для всього світу, у своїй загальній концепції, в своїх формах і окремих деталях несе думку про звернення не тільки до народу однієї країни, але й до всіх народів. Сучасний матеріал залізобетон архітектор використав так, щоб форми будівель викликали асоціації з національною

архітектурою. Засипана галькою площа викликає в пам'яті подвір'я давніх святинь і середньовічних монастирів, а доріжка з блискучого темного каміння, що веде до музею, нагадує підходи до чайних будиночків, хоча вона й виконана в чітких геометричних лініях. Так, в сучасній мові архітектора оживають різні аспекти традиції, збагачуючи її і відкриваючи додаткові шляхи вираження.

Щороку мільйони японців приходять 6 серпня рівно о 8:15 — тієї миті, коли атомна бомба розірвалася в місті, — лунає поминальний дзвін як данина десяткам тисяч загиблих, а далі звучить промова прем'єр-міністра Японії. [25]

Отже, садово-паркове мистецтво є невід'ємною частиною культурної спадщини людства. Воно відображає історичні зміни, філософські течії та культурні цінності різних епох. Збереження та розвиток садово-паркового мистецтва сприяє формуванню культурної пам'яті, підтримуючи зв'язок між поколіннями та зберігаючи унікальні традиції та символи для майбутніх поколінь.

РОЗДІЛ 4

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У САДОВО-ПАРКОВОМУ МИСТЕЦТВІ

4.1. Експерименти з формою та матеріалами

Сучасне садово-паркове мистецтво зазнало значних змін у ХХ та ХХІ століттях, зокрема через інтеграцію новітніх технологій, матеріалів та підходів до ландшафтного дизайну. Ці нововведення дозволяють створювати унікальні та виразні простори, які поєднують естетику, екологічність і функціональність.

Характерною рисою ХХ століття є різноманітність напрямків, що з'явилися у паркобудівництві. Авангардний рух ХХ століття значно вплинув на розвиток паркового мистецтва, привніс нові ідеї, форми та підходи до створення ландшафтних просторів. Цей період ознаменувався відходом від традиційних стилів і пошуком нових, експериментальних рішень, що відображали дух часу та прагнення до інновацій.

Авангардне паркове мистецтво характеризувалося відходом від класичних, регулярних форм, притаманних попереднім епохам. Ландшафтні архітектори та художники експериментували з асиметрією, динамічними лініями та нестандартними геометричними формами. Це дозволяло створювати унікальні простори, що викликали у відвідувачів нові емоції та враження.

В 20-ті роки ХХ століття в європейській садовій архітектурі з'являються сади кубизму, де основою їхнього планування слугували абстрактні рішення. В них прочитувались геометричні структури, розкриття внутрішніх філософських сутностей предметів за допомогою нових втразних засобів.

В 40-ві роки ХХ ст. увага приділяється чотирьом змінам буття: кольору, звуку, руху, простору. В парках використовують скло, бетон, метал. Також, створюється так звана зелена архітектура, тобто зелень з'являється всюди: на стінах, всередині, зверху і т.д.

Експерименти з формою та матеріалами дозволили ландшафтним дизайнерам створювати унікальні простори, які відрізняються від традиційних парків і садів.

В 50-60 роках в Європі відбувається переворот в соціології та технологіях. Більшість областей життя, недоступних раніше, відкрились майже для кожного. Мистецтво стає більш демократичним, а відповідно і ландшафтна архітектура. Створюються сади на дахах і сади зі штучних матеріалів.

В 60-70 роки ХХ століття з'являються сади, які називають кінетичними. В них використовують ідеї мистецтва авангарда, конструктивізму з використанням нових матеріалів, як штучних, так і природніх. Висувається принцип поєднання техніки і природи, минулого і сучасного. Такі сади мають тривимірні конструкції, кольорові ефекти, шумовий і музичний супровід. В них використовують воду і звуки води.

З розвитком технологій у садово-парковому мистецтві почали використовувати нові матеріали, які раніше не застосовувалися в ландшафтному дизайні. Серед них – композити, склопластик, коріан та інші сучасні матеріали, що відрізняються високою міцністю, довговічністю та естетичними властивостями. Використання таких матеріалів дозволяє створювати інноваційні та виразні ландшафтні елементи.

В цьому зв'язку доволі ефектним прикладом, можна назвати «Сад Скла» у передмісті Лос-Анджелесу, пейзаж якого заснований на використанні подрібненого скла. Сад створений в'єтнамським художником і ландшафтним архітектором Ендрю Као. Від входу йде доріжка, викладена кам'яними плитами. Її обрамляють зарості лимонної трави (приправа в'єтнамської кухні). Кам'яний маршрут закінчується, і відвідувачів запрошують пройти по зітканим із подрібненого коричневого скла доріжкам, які подібні до шосе, перериваються брижею пагорбів жовтого і зеленого скла, що імітує рис. Кольори тонко перемішані, виникає повне відчуття пейзажу пензлика імпресіоніста.

Підпірні стінки вздовж усього маршруту обрамлені синім кобальтом скла, яке інкрустоване в бетон. Автор сформував на них м'які хвилі. В композиції домінує

прямокутна водойма, де у вигляді конічних фігур з білого скла імітуються в'єтнамські соляні ферми. В сутінках чи при місячному сяйві конуси скла ніби світяться, відбиваючи зсередини кобальт. Конуси також нагадують капелюхи християн і уявляються образи: «Ставок, заповнений плаваючими капелюхами фермерів, що потонули». В саду використовувалась мексиканська ковила при імітації рисових полів – ця рослина присутня у звичайних садах Каліфорнії.

До пейзажу включені також тропічні рослини: банан, агава, алое, орхідеї. Правильно використане скло розширює скульптурність рослин і кольорові зміни при різноманітному освітленні, воно збільшує зовнішню кольорову палітру. «Сад скла» - це чудовий зразок використання скла у ландшафті і один з прикладів нової течії садово-паркового мистецтва кінця ХХ століття.

Однією з найбільш помітних тенденцій у сучасному садово-парковому мистецтві є використання абстрактних та геометричних форм. Відхід від традиційних природних контурів дозволяє створювати оригінальні, інноваційні простори, які спонукають до роздумів і взаємодії з навколишнім середовищем. Геометричні форми, такі як кола, квадрати, трикутники та спіралі, застосовуються для організації простору, створення акцентів та візуальних ілюзій.

На противагу геометричним, органічні форми, натхненні природними структурами та процесами, також набувають популярності. Такі форми імітують природні елементи, як-от хвилі, лінії дерев та гірські обриси. Використання органічних форм дозволяє створювати гармонійні, плавні ландшафти, які природно вписуються в навколишнє середовище.

Це прагнення до природності часто поєднується з елементами сучасного мінімалізму та функціонального дизайну, що дозволяє створювати простори, які одночасно вражають своєю простотою і багатством деталей.

Сучасні парки все частіше включають інтерактивні елементи, які сприяють взаємодії відвідувачів з ландшафтом. Це можуть бути лабіринти, інтерактивні скульптури, музичні інсталяції та світлові шоу. Такі форми не лише додають естетичної привабливості, але й залучають відвідувачів, створюючи унікальний досвід.

Однією з ключових тенденцій сучасного садово-паркового мистецтва є використання екологічно чистих матеріалів. Це включає перероблені матеріали, природні камені, дерево та інші матеріали з низьким впливом на довкілля. Використання екологічних матеріалів сприяє створенню сталих ландшафтів, які зменшують негативний вплив на природу.

Кінець ХХ і початок ХХІ століття – це час життя в стилі «техно». Сам стиль відірваний від природи, що не могло не позначитися на садовому дизайні. В моду увійшла еkleктика. Талановите змішання стилів іноді приводило до дивовижних результатів. Водночас наймодніші тенденції в ландшафтному дизайні пов'язані з підкресленою природністю садів. Це і велика кількість злакових, диких рослин, наліт недбалості навіть при дотриманні суворого геометричного планування.

Під впливом глобалізації і швидкого розвитку технологій, ландшафтні дизайнери прагнуть створювати простори, які не лише естетично привабливі, але й функціональні та екологічно збалансовані. Сучасні сади і парки стають місцями відпочинку, освіти, соціальної взаємодії та культурного збагачення.

Основними типами садово-паркових об'єктів початку ХХІ ст. вважаються:

- 1) екологічні сади;
- 2) сади-фентезі;
- 3) молодіжні сади (кібер-сади, театральні сади);
- 4) сади і парки для вихову домашніх тварин;
- 5) розважальні парки;
- 6) меморіальні комплекси;
- 7) місцеві пішохідні системи.

Комп'ютерні технології – характерна риса в мистецтві та паркобудівництві початку ХХІ ст.

Так, почали з'являтися *кібер-сади* – новий напрямок у ландшафтній архітектурі, так як ми живемо в епоху інформаційних технологій та в нашому житті беруть активну участь різні комп'ютерні елементи: плати, схеми, деталі. Вони можуть використовуватися, наприклад, в оздобленні квітників. Прикладом такого типу садів є «Сад мікросхем», розташований у великому банківському комплексі у

Франкфурті. Це сад у вигляді мікросхем. Малюнок його доріжок, кольорове оздоблення, декоративна підсвітка, меблі асоціюються з електронними приборами. При цьому автори уникали використовували лише традиційні матеріали – каміння, трав'янисті рослини, низькорослі дерева, кущі у вигляді шпалер, пісок та інші. Відвідувач спочатку сприймає композицію як якийсь екзотичний сад, і лише потім помічає його неординарну стилістику.

Сучасні люди більше тягнуться до природи, спокійного сільського життя, а також занурюються у світ фентезі. Відображенням цього є створення садів-кантрі і садів-фентезі.

Сади-кантрі – це зелені ділянки, які імітують сільську місцевість і життя. Частина саду займають городні культури, а частина - зарості різних «диких» трав. Малі форми, що в них розміщені, являють собою млини, опудала, колодязі та атрибути сільської дійсності. Сад розділений на частини: сектор овочів і фруктів включає посадки моркви, календули, хижину охоплюють солодкий горошок і плетисті боби. Кузня є центром цього саду та створює непередавану атмосферу старовини. У фасадній частині саду протікає маленький струмок, зручний для поливу саду.

Сади-фентезі відображають казкове уявлення про світобудову. Вони призначені для медитацій, роздумів, занурення у безтурботні дитячі роки.

Молодь цікавиться різноманітними витворами мистецтв, в тому числі і графіті, комп'ютерною графікою і т.п., що відбивається і на творах садово-паркового мистецтва.

Широко розповсюджені *стампері-сади*, тобто із кореневищ пнів та корчів формуються різноманітні композиції. Композиції цих природних елементів дає вигадливі, загадкові, природні куточки. Батьківщина стампері-садів – Великобританія.

В урбанізованій і перенаселеній Японії сади часто займають площу всього кілька квадратних метрів, відомі як *цубоніва* (сад невеликої площі). Ці мініатюрні сади можуть бути розташовані не тільки зовні, але й усередині будівель, де вони називаються внутрішні цубоніва. Внутрішні цубоніва створюються на балконах, в

офісах, громадських місцях, а також у приватних житлових приміщеннях. Захоплення балконним садівництвом стало особливо поширеним у 1990-х роках. Ці садки, створені на балконах, допомагають міським жителям відчувати себе ближче до природи, забезпечуючи можливість усамітнення, розслаблення та відпочинку серед зелені. Балконні сади можуть включати різноманітні рослини, декоративні елементи та навіть мініатюрні водні об'єкти, що створюють атмосферу спокою і гармонії.

Крім балконних садів, значної популярності набула практика створення садів на дахах будинків. Такі дахи-сади не тільки покращують естетичний вигляд будівель, але й сприяють поліпшенню екологічного стану урбанізованих районів. Сади на дахах можуть містити квітники, трав'яні покриття, невеликі дерева та кущі, створюючи зелений простір для відпочинку мешканців будинків.

Ці мініатюрні сади виконують кілька важливих функцій. Вони забезпечують психологічний комфорт, дозволяючи людям відчувати зв'язок з природою навіть у межах міста. Крім того, такі сади сприяють покращенню мікроклімату, зменшують рівень шуму та пилу, а також підвищують загальну екологічну якість міського середовища. Сади цубо та інші мініатюрні зелені простори є важливим елементом сучасної японської культури та архітектури, що дозволяє зберігати баланс між урбанізацією та природою. [16]

Отже, основними особливостями садово-паркового мистецтва XX-XXI століть можна вважати:

1. Розкриття філософської сутності предметів в природньому середовищі.
2. Переосмислення художньо-образотворчих засобів у паркобудівництві.
3. Використання невеликих садово-паркових просторів для рекреації.
4. Екологізація садово-паркових об'єктів.
5. Прагнення сформулювати засобами ландшафтної архітектури справжній досвід життя.
6. Дослідження нових засобів архітектурно-художньої виразності у створенні об'єктів садово-паркового мистецтва. Прагнення до оригінальних рішень, символізму, використання ефекту несподіванки, а також повернення до

традицій минулих епох. Урахування особливостей сприйняття зелених просторів з різною ціннісною орієнтацією та рівнем культури.

7. Перетворення історичних ландшафтів на стійкі фрагменти і дотримання принципу наслідування, згідно з яким природні фактори попередніх періодів міського розвитку приямались як обов'язкові для збереження на наступних етапах перетворення і розширення територій.
8. Використання в садово-парковому мистецтві традицій минулого: створення затишних зелених внутрішніх подвір'їв – патіо, зеленої кровлі і т.д.
9. Змішування східних, європейських і американських методів і стилів. В останні кілька десятиліть в європейських країнах увійшли в моду розроблені в Японії принципи організації садово-паркових об'єктів. Вони призначені для споглядання і медитацій. А також даоська практика організації простору феншуй і сади, влаштовані за цим принципом. В той же час у східних країнах стало популярним використання європейських і американських композиційних прийомів при створенні садово-паркових об'єктів.
10. Використання традиційних і нових матеріалів: бетона, метала, кольорового скла, текстиля та інш.
11. Виникнення нових категорій об'єктів садово-паркового мистецтва, таких, як бізнес-парки навколо бізнес-центрів і підприємств. Концепція бізнес-парку полягає в бажанні перетвілення території об'єкту в природній ландшафт, зі естетично здоровим і функціонально повноцінним середовищем. Створенні таких парків охоплює все: ділянки між будівлями, дахи, стіни, альтанки, дороги, інженерні комунікації.
12. Створення арт-ландшафтів. Використання нестандартних рішень та сучасних технологій для створення унікальних форм і структур. Залучення митців та дизайнерів для розробки креативних концепцій.

4.2. Садовий дизайн у контексті екологічних проблем

Садовий дизайн є важливою складовою сучасного урбаністичного простору, сприяючи не лише естетичному збагаченню, але й вирішенню низки екологічних

проблем. В умовах швидкого урбаністичного розвитку та зростання екологічних загроз, таких як забруднення повітря, зміна клімату та втрати біорізноманіття, садовий дизайн набуває особливої ваги.

В результаті все більша частина міського населення тяжіє до лісових масивів, дикої природи. Також основними рекреаційними джерелами залишаються водні ресурси.

В основі екологічного підходу в садово-парковому мистецтві лежать наступні принципи:

- дбайливе ставлення людини до навколишнього середовища, збереження біорізноманіття;
- виняток і попередження негативного впливу на природні екосистеми;
- використання ендеміків;
- багатофункціональність, інтеграція;
- використання натуральних матеріалів;
- енергозбереження;
- скорочення трудовитрат на догляд за насадженнями;
- знищення і переробка відходів.

Метою застосування екологічного підходу в садово-парковому мистецтві є формування комфортного середовища для життєдіяльності та відпочинку людини при умові забезпечення екологічної рівноваги.

Розглянемо детальніше основні тенденції в садовому дизайні для вирішення екологічних проблем.

Однією з ключових тенденцій є розвиток екологічних садів, орієнтованих на мінімізацію негативного впливу на навколишнє середовище. Вони передбачають використання місцевих видів рослин, що потребують менше води та догляду, а також застосування органічних методів догляду без хімічних пестицидів та добрив. Еко-сади також включають елементи для залучення корисних комах та птахів, що сприяє підтримці природного балансу в саду.

Водночас, зростає популярність вертикальних садів та зелених дахів, які є інноваційними рішеннями для збільшення кількості зелених насаджень в міському

середовищі. Вони дозволяють ефективно використовувати вертикальні площини будівель для вирощування рослин, що не лише покращує естетику міського простору, але й сприяє очищенню повітря, зниженню температури та управлінню водними ресурсами. Зелені дахи також можуть знижувати енергоспоживання будівель, забезпечуючи додаткову ізоляцію.

Сучасний садовий дизайн активно використовує концепцію рециркулювання та повторного використання матеріалів. Це може включати використання перероблених матеріалів для будівництва садових елементів, створення компостних систем для переробки органічних відходів та впровадження водозберігаючих технологій. Такий підхід сприяє зменшенню відходів та ефективнішому використанню ресурсів.

Існують дуже вдалі приклади рекультивації територій (кар'єрів, ярів та інших подібних об'єктів) шляхом створення на них парків. Використання потужної техніки і землеройних машин дозволяє перемішувати мільйони кубометрів землі, створювати новий рельєф – сучасні пагорби, водойми, острови, тераси різних форм. Яскравим прикладом парків, створених на рекультивованих землях є Kadzielnia Park в польському місті Кельць, відкритий у 1971 році до 900-річчя міста. Парк створений на місці старих вапняних кар'єрів площею у 20 га. Планувальним центром є водойма зі скелястим півостровом, на якому влаштовані видові майданчики, альпінарій, збережені скала геологів і печери. Головним архітектурно-планувальним вузлом є відкритий літній театр у вигляді амфітеатру на 7 тисяч глядачів і широкої сцени. Насадження дерев проводилось на попередньо терасованих відвалах.

Так як сучасні міста захаращені різноманітними відходами промислового виробництва, це дає «ґрунт» для створення садів із допоміжних матеріалів, а саме сміття. Так з'являються «треш-сади», створені, в основному, з пластику, металу, тканини, створюються химерні сади, з глибоким смисловим змістом.

У Японії існує кілька вражаючих прикладів перетворення сміттєвих островів на сучасні паркові комплекси, що демонструють інноваційний підхід країни до

вирішення екологічних проблем та створення нових громадських просторів. Один з найвідоміших – Одайба в м.Токіо.

Одайба – це штучний острів у Токійській затоці, який був створений на основі сміттєвих відходів у 1850-х роках. Спочатку він мав військове призначення, але в кінці ХХ століття перетворився на один із найпопулярніших районів Токіо. Острів було розширено за рахунок сміття та інших будівельних відходів. Проведено масштабну рекультивацію для стабілізації ґрунту та зменшення забруднення. Одайба тепер має численні торгові центри, розважальні комплекси, музеї, парки та пляжі. Відомі об'єкти включають Морський парк Одайба, Музей морських наук, торговий центр Venus Fort та колесо огляду Palette Town. Важливий акцент зроблено на зелених зонах і відкритих просторах, що створюють привабливе місце для відпочинку як для мешканців, так і для туристів. [23]

Одним із найпоширеніших видів об'єктів садово-паркового мистецтва вважається аквапарк. Приклад найцікавішого такого виду парку створений в м.Торонто (Канада). Причиною його створення стала гостра нестача відкритих просторів в перенаселеному центрі Торонто. Парк зв'язаний пішохідним мостом і дамбами з берегом в тій частині центрального району міста, де знаходиться національна канадська виставка.

При будівництві було прийнято більш радикальне рішення, ніж планувалося проєктом: створено два великих штучних острови, які прикрили павільйон з боку озера і одночасно дозволили організувати великий парк у місті. На центральному острові розташований форум – відкритий театр з круглою ареною, оточеною пагорбами, на яких може розміститись 6500 глядачів. Складна конфігурація крупніших, східного і західного, островів дозволили створити кілька лагун з пляжами. На них розмістились дитяче містечко і гавань для брингантинь (зона відпочинку для підлітків).

Композиція парку будується на поєднанні широких перспектив на озеро і місто, що відкриваються з пагорбів, і більш інтимних, замкнутих просторів, внутрішніх заливів і проток. У відкритих сонячних панорамах парку домінує купол прозорого сфероїда, призначеного для різноманітних видовищ.

Таким чином, садовий дизайн відіграє ключову роль у вирішенні екологічних проблем сучасного міського середовища. Впровадження екологічно орієнтованих підходів та інноваційних рішень дозволяє не лише покращити естетичний вигляд міських просторів, але й забезпечити сталий розвиток, знизити негативний вплив на навколишнє середовище та підвищити якість життя населення.

Тенденції розвитку садового дизайну, орієнтовані на створення нової естетики сприйняття природнього середовища, екологічний підхід до проектування, збереження біорізноманіття, управління водними ресурсами, зниження забруднення повітря та створення стійких екосистем, технологічність при будівництві і обслуговуванні, мінімізація трудовитрат при догляді за реалізованими проектами є критично важливими для майбутнього наших міст та планети в цілому.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження було розглянуто наукові, публіцистичні та інтернет джерела для визначення ступеня розробки проблеми; обґрунтовано і застосовано методику проведення дослідження, яка підтвердила правильність обраних методів та визначено недостатність вивчення даної теми вітчизняними дослідниками.

Простежено генезис та історичні форми садово-паркового мистецтва, а також своєрідність його розвитку у країнах Заходу і Сходу; взаємозв'язок філософських засад, культурної канви окремих історичних епох та їхнього відображення в мистецтві паркобудування. Виокремлено історично сформовані види парків: античний, середньовічний, монастирський, «парадиз», китайський, японський, ренесансний, бароковий, французький регулярний, англійський романтичний, пейзажний.

Окремо відстежено етапи розвитку садово-паркового мистецтва Японії та проаналізовано його естетичні та символічні аспекти.

Установлено, що основою світогляду японського народу є сприйняття людини як невід'ємної частини природи. Відмінно від європейської традиції, японська культура не ставить природу під підкорення, а намагається зрозуміти її закони та прагне досягти гармонії з цим священним світом. Взаємодія з природою впливає на творчість, повсякденне життя та формування філософських та моральних принципів японської культури. Недомовленість, гармонія, простота, взаємопроникнення та єдність різних полюсів життя, які черпаються з природи, є важливими принципами японської культури, які виявляються у художньому мисленні, поезії та живопису, формуючи психологію нації та лексику її естетичної мови.

Простежено, що японські сади і парки, окрім своїх утилітарних функцій, втілюють естетичні канони суспільства. Вони метафорично передають відвідувачам глибокі філософські підтексти, які лежать в основі японської культури. В них поєднуються елементи природи, мистецтва, архітектури та релігії. Вони створені для того, щоб забезпечити спокій, гармонію та медитацію, що є важливою частиною японської культури. Японські сади відрізняються своєю

унікальною естетикою, яка включає в себе використання каменів, води, рослин та інших природних елементів. Вони прагнуть відтворити природні ландшафти та створити гармонію між природою та людиною.

Виявлені багатогранні функції садово-паркового мистецтва та вивчено його вплив на формування культурної пам'яті, соціальних зв'язків та національної ідентичності. Від античних садів до сучасних екологічних парків, садово-паркові комплекси служать свідками культурного розвитку суспільства.

Установлено, що сади і парки відіграють ключову роль у формуванні національної та регіональної ідентичності. Вони відображають характерні риси культури, природні особливості та історичні події кожної країни або регіону. Наприклад, Центральний парк у Нью-Йорку та національні парки США є символами американських цінностей та ідеалів.

Відстежено гармонійне поєднання естетики та екології в сучасних садах і парках. Воно сприяє збереженню біорізноманіття, підтримці екологічної рівноваги та покращенню якості життя міського населення. Сучасні екологічні парки та сади з зеленими дахами є прикладами інтеграції природи в урбанізовані середовища. У зв'язку зі зростанням населення та швидким розвитком міст, садово-паркове мистецтво Японії стає важливим елементом урбаністичного планування. Вивчення японських садів надає ідеї та інсайти щодо створення зелених просторів, які сприяють психологічному благополуччю та якості життя мешканців міст. Принципи японських садів, такі як використання природних матеріалів, впорядкованість, баланс і гармонія, можуть бути застосовані для створення приємних та естетично привабливих зелених зон у міських середовищах.

Визначено, що сади і парки є важливими носіями культурної пам'яті. Вони зберігають і передають історичні події, легенди та традиції наступним поколінням. Меморіальні парки та комплекси відіграють особливу роль у вшануванні пам'яті важливих подій та осіб, сприяючи збереженню колективної пам'яті. Визначним у цьому контексті є Парк Миру в Хіросімі, меморіальний комплекс, присвячений спадщині Хіросіми як першого міста у світі, що постраждало від ядерної атаки, який має величезне значення як для Японії, так і для всього світу.

Таким чином, садово-паркове мистецтво є невід'ємною частиною культурної спадщини людства, яке поєднує естетичні, екологічні, соціальні та історичні аспекти. Його значення виходить далеко за межі простого ландшафтного дизайну, роблячи сади і парки важливими елементами культурного середовища, що сприяє емоційному вираженню, формуванню та збереженню культурної ідентичності та пам'яті, а також символізації духовного зв'язку зі світом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білоус В.І. Садово–паркове мистецтво: Коротка історія розвитку та методи створення художніх садів / В.І Білоус. – Київ, 2001. – 299 с.
2. Гамалія К.М. Садово-паркове мистецтво Європи: сади античності/ К.М. Гамалія // Культура народів Причорномор'я. — 2013. № 258. С. 118-123
3. Гамалія К. М. Садово-паркові ансамбли України в контексті розвитку світової культури паркостроїтельства. Вісник Дніпропетр. ун-ту. Сер.: Історія і філософія науки і техніки. 2005. Вип. 12. С. 94–97
4. Грикун Ю.О. Просторові виміри в японській культурній традиції. Київський національний лінгвістичний університет. Стаття <https://core.ac.uk/download/pdf/149246655.pdf>
5. Гриценко В.С. Садово-паркове мистецтво як територія олюднення. Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. 2018. №29
6. Гриценко В.С. Місто і парк: візуалізація смислів // Українські культурологічні студії.- Вип. 2(5). – 2019. – С.70-74
7. Дайсэцу Тэйтаро Судзуки. Введение в дзэн-буддизм. D.T.Suzuki. Introduction to Zen Buddhism. (1st ed. – L.,1932). Часть VI, глава 5. Електронна версія <https://psylib.org.ua/books/sudzd01/index.htm>
8. Копієвська О.Р. Паркова індустрія: підручник. – Київ : НАКККиМ, 2015.– 208с.
9. Мозгова Т.А. Контекстуальні особливості концепту «Буття» в японській культурній традиції. Стаття. Філософські обрії. 2012. №28.
- 10.Тарас В. Садово-паркове мистецтво: структура, функції, стильові ознаки. Стаття. Народознавчі зошити. № 5 (137). 2017
11. Онлайн енциклопедія. https://en.wikipedia.org/wiki/Japanese_garden
12. Халайцан В.П. Мистецтво паркобудування в культурному житті Поділля кінця XVIII –початку XX століття. Рукопис. Кваліфікаційна наукова праця. Хмельницький. 2019

13. Assmann A. Transformations of the Modern Time Regime. Erschienen in: Breaking up time: negotiating the borders between present, past and future. Göttingen [u.a.]: Vandenhoeck&Ruprecht.S.39-56
https://kops.unikonstanz.de/bitstream/handle/123456789/24579/Assmann_24579_7.pdf;sequence=2.
14. Bridges B. Indiana University Bloomington and Sarah Osterhoudt, Indiana University Bloomington. Онлайн публікація
https://www.researchgate.net/publication/351735225_Landscapes_and_Memory
15. Campbell G. A Short History of Gardens. Oxford University Press. 2017. 224 p.
16. Cohen Maria L. and Potter John F. Gardens for the third millennium: The Garden of Eden to urban paradise. The Environmentalist, 20, 273-276, Kluwer Academic Publishers. The Netherlands. 2000
17. Cooper David E. A Philosophy of Gardens. Clarendon Press: Oxford, 2006, 173p.
18. Farah Habib, Sara Nahibi, Hamid Majed “Japanese Garden as a Physical Symbol of Japanese Culture”. International Journal of Architecture and Urban Development. Vol. 3, No. 4, Autumn 2013
https://www.researchgate.net/publication/259592239_Japanese_Garden_as_a_Physical_Symbol_of_Japanese_Culture
19. Johnson Norris. Religion, Spirit and the Idea of Garden. Religious Studies Review. 2010. Онлайн публікація
https://www.academia.edu/53587209/Religion_Spirit_and_the_Idea_of_Garden
20. Kawana Koichi. The Japanese Garden - Symbolism & Esthetics. Онлайн стаття
https://www.academia.edu/27593348/The_Japanese_Garden_Symbolism_and_Esthetics
21. Keane Marc P. Japanese Courtyard Gardens. Стаття в інтернет виданні Kyoto Journal. April, 18, 2016. <https://www.kyotojournal.org/gardens/tsubo-niwa-japanese-courtyard-gardens/>
22. Mosser M., Teyssot G. The History of Garden Design. The Western Tradition from the Renaissance to the Present Day, Thames&Hudson, 2000. 543p.

23. Nelson John K. Gardens in Japan: A Stroll Through the Cultures and Cosmologies of Landscape Design. Lotus Leaves SOCIETY FOR ASIAN ART. Spring 2015. Volume 17. Number 2
24. Nelson John K. A Concise Introduction to World Religions. Japanese Traditions. World Religions Eastern Traditions. Fifth Edition. Edited by Roy C. Amore, Amir Hussain, and Willard Oxtoby. 2018. 448p.
25. Nora P. General Introduction: Between Memory and History. Realms of Memory: Rethinking the French Past/P. Nora et al. Columbia University Press, 1996. pp. 1–23
26. Palanti Darlene. The Enclosed Garden: Fifteenth through the Nineteenth Century in Europe. 2017. pp.1-184. Онлайн публікація https://www.academia.edu/43022691/The_Enclosed_Garden_Fifteenth_through_the_Nineteenth_Century_in_Europe?rhid=28537321141&swp=rr-rw-wc-53587209
27. Turner, T. Garden History: Philosophy and Design 2000 BC – 2000 AD. Spon Press, New York. 445p. https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9781134370832_A24928494/preview-9781134370832_A24928494.pdf
28. Young, David E; Young, Michiko; Tan, Yew Hong (2019). The art of the Japanese garden: history, culture, design. Tuttle Publishing, May 21, 2019 - Gardening - 176 p.